

Michael Vickery

Kambodja efter Pol Pot

Artiklar ur tidskriften Kommentar 1988-1996

Innehåll

Amnesty International och kriget mot Kampuchea.....	1
Elakt spel om Kambodja	10
Överlever Kambodja ”freden”	20
Stormaktspel i Kambodja: De röda khmererna tillbaka i politiken.....	33
Kambodja – En rättvis betraktelse	41

Mer om Kambodja, se [Kambodja/Kampuchea](#)

Ur *Kommentar* nr 8 1988

Amnesty International och kriget mot Kampuchea

Amnesty International har spelat med i det internationella propagandakriget mot Folkrepubliken Kampuchea genom att publicera en illa underbyggd partsinlaga med anklagelser om tortyr i landet. Det hävdar Kampuchea-kännaren Michael Vickery i en kritisk granskning av Amnesty Internationals rapport om Kampuchea.

Rapporten som har titeln "Kampuchea: Political imprisonment and torture" publicerades i juni 1987 och bygger på intervjuer med flyktingar i Pol Pots och högerstyrkornas läger i Thailand. Undersökningen har till stor del gjorts av Stephen Heder, som tidigare öppet stött Pol Pot-regimen.

En vecka efter att Amnesty Internationals rapport förts ut i en internationellt samordnad presskampanj, skickade Michael Vickery ut sin granskning av rapporten. Vid ett besök på *Kommentars* redaktion i juni i år berättade Michael Vickery att han aldrig fått någon reaktion från Amnesty International på sin skrivelse.

Däremot har både Svenska Amnestybulletinen, nr 4/87, och Ingvar Oja i Dagens Nyheter, 87-12-22, okritiskt och tillspetsat återgett rapportens innehåll. Rubrikerna i Amnestybulletinen var: "Kampuchea – ett land i terror" och "Vietnam står bakom tortyr".

Michael Vickery förklarade vid sitt besök att hans syfte med granskningen inte var att förneka att övergrepp och tortyr kan ha förekommit i de kampuchianska fängelserna. Med tanke på situationen som rådde 1979 vid Pol Pots fall är det inte otänkbart att så kunnat ske. Landet saknade rättsväsende, de poliser som fanns kvar i livet hade ut bildats under den franska kolonialtiden. Ett fåtal personer hade någon juridisk utbildning.

Michael Vickery visar i sin granskning att anklagelserna om tortyr gäller händelser under Folkrepubliken Kampuchreas första år och att regeringen i Phnom Penh genom lagstiftning försökt stoppa övergrepp mot fängslade personer. Redan 1980 stiftades den första strafflagen. Nya lagar har gradvis införts fram till 1986, då en detaljerad lag om bland annat arresteringar och förbud mot tortyr kom. Det är anmärkningsvärt att vid den tidpunkt Amnesty International publicerade sina anklagelser fanns det inte längre fog för dem.

Genom sin mycket noggranna granskning av Amnesty-rapporten avslöjar Vickery att upphovsmännen saknat en vetenskaplig metod och att det i rapporten inte finns några klara belegg för anklagelserna. Istället visar vittnesmålen i rapporten att situationen för fångarna förbättrats efter 1984.

Michael Vickery vänder sig också mot Amnesty Internationals sätt att låta sin prestige utnyttjas i det politiska kriget mot Kampuchea.

Eva Brita Järnefors

Vem är Micheal Vickery?

Michael Vickery är forskare och historiker med inriktning på Kampuchea och Thailand. Han tillhör en grupp forskare i USA som på 1970-talet lämnat Yale-universitetet sedan USAs regering minskat stödet till forskning om Sydostasien. De fortsatte sitt arbete i Australien.

Michael Vickery har lämnat sin lärartjänst vid universitetet i Adelaide och arbetar nu vid Sains-Malaysiauniversitetet i Penang. Hans forskning innefattar framförallt mon-khmerspråken i Kampuchea vilket han bl a föreläste om i somras på Uppsala universitet. I Kampuchea har han bl a studerat och skrivit om inskriptioner i sten från 700-talet. Intresset för det forntida Kampuchea har även lett till att Michael Vickery publicerat artiklar (se *Kommentar 6-7/85*) och böcker om det nutida samhället.

För sju år sedan inledde han även ett forskningsprojekt kring det medeltida Thailand. Han undersöker lämningar från keramikindustrin i den gamla huvudstaden Sukuthai och funderar nu på att skriva en bok om det medeltida Thailand.

Från 1975-79 styrdes det så kallade Demokratiska Kampuchea av Pol Pot-regimen som många har ansett vara ”värre än Hitlers” och som har blivit synonym för en stats förtryck, godtyckliga fängslanden, tortyr och mord av sina egna medborgare. En internationell kampanj har organiserats för att ställa Kampuchreas förra ledare inför domstol anklagade för folkmord. Också tidigare, mellan 1970 och 1975, under Lon Nols Khmerrepublik, avskaffades alla garantier för medborgerliga rättigheter, för rättvisa rättegångar och för att medborgarna inte skulle utsättas för godtycklig förföljelse av polisen. Det enda som skulle kunna berättiga detta var möjligtvis att det då rådde krigstillstånd i landet. Men inte ens under fredstid i Kampuchea, före 1970, då Sihanouk hade makten garanterades rätten till en snabb och rättvis rättegång utan risk för tortyr under de preliminära polisförhören. Misstänkta politiska meningsmotståndare kunde utsättas för justitiemord och avrättas, vilket ofta fick stor publicitet (*Far Eastern Economic Review*, 21 maj, 1987).

Pol Pots fall

1979 ledde det krig som Pol Pot börjat mot sin granne Vietnam till att regimen störtades och ersattes av Folkrepubliken Kampuchea (FRK) som fortfarande innehar makten. Nästan omedelbart förändrades hela situationen radikalt. Demokratiska fri- och rättigheter började respekteras, som rätten att röra sig fritt, rätten att bilda familj och att välja arbete. Samhällets normala infrastruktur (förvaltning, utbildning, hälsovård, marknader, valuta) började steg för steg att åter byggas upp. Detta skedde emellertid under stora svårigheter på grund av den nästan totala förstörelsen av materiella och mänskliga resurser, vilken hade tagit sin början med kriget 1970 och intensifierats med regimen uttalade stöd efter 1975.

Bland de institutioner som man var tvungen att åter bygga upp från noll fanns rättsväsendet. I Kampuchea hade det under de nio åren dessförinnan inte funnits några fungerande normala lagprocedurer. Bara en handfull utbildade jurister hade överlevt Pol Pot-regimen och många personer som hamnat i polisens händer hade aldrig hört talas om att de som anklagade hade vissa rättigheter. Med början 1980, då FRK införde nya brottslagar, har lagar på andra områden steg för steg stiftats. 1986 kom sålunda en detaljerad lag om arrestering, en om tidsbegränsad frihetsberövande och en om behandling av arresterade personer, som inte är sämre än likvärdiga lagar som finns i de kapitalistiska regimerna inom ASEAN.

Kampanj mot Folkrepubliken Kampuchea

När Pol Pot-regimen störtades och en ny regering bildades, hälsades det med förakt av merparten av de västländer som, ledda av USA, hade gråtit krokodiltårar över Pol Pots Demokratiska Kampuchea. Med stöd från Kina och ASEAN-länderna, framförallt Thailand, började en omfattande internationell kampanj för att stoppa den fredliga utvecklingen i Kampuchea. I dessa ansträngningar har ingått fysisk rehabilitering, militär utrustning och uppmuntran till det som fanns kvar av Pol Pots regim. Den har också tillåtits bibehålla Kampucheas plats i FN.

I den propagandakampanj som riktats mot Folkrepubliken Kampuchea har ingått en vägran att erkänna att landet gjort framsteg, samtidigt som man givit publicitet åt alla verkliga eller påhittade brister. Man har fortsatt att beskriva ledningen som en vietnamesisk marionettregim och många västerländska nyhetsbyråer har vägrat att föra ut nyheter som skulle motsäga en sådan beskrivning. Bland de internationella institutioner som motarbetar Folkrepubliken Kampuchea finns Amnesty International, som i samband med en internationellt samordnad presskampanj i juni 1987 gav ut en speciell rapport på 86 sidor kallad "Kampuchea: Political Imprisonment and Torture".

Det sätt på vilket denna publikation satts samman och publicerats tyder på att Amnesty gått mycket längre än vad som officiellt anges vara organisationens mål: att "arbeta för frigivningen av samvetsfångar, rättvisa och snabba rättegångar och opposition mot dödsstraffet och tortyr, utan att rangordna regeringar på basis av deras tidigare historia". Rapporten utgör ett medvetet drag i det internationella politiska spel som bedrivs kring Kampuchea, där Amnestys prestige som en humanitär organisation har använts som täckmantel för en partsinlaga. Men för att detta ska stå klart måste den process som föregått rapporten beskrivas.

Juristkommitténs rapport 1984-85

Det hela började med en undersökning 1984 som gjordes för Juristkommittén för Internationella mänskliga rättigheter. Experten på Kampuchea i detta sammanhang heter Stephen Heder, som också, vare sig det är officiellt eller inte, är Amnesty Internationals Kampuchea-expert och som skrivit deras rapporter om landet. När Kommittén publicerade sin första rapport i november 1984 kritiserade jag den för att (1) den gav sken av att den gjort undersökningar inne i Kampuchea, trots att man endast besökt gränsen, (2) för att den tog ställning mot Folkrepubliken Kampuchea, (3) för att det gjordes propagandauttalanden om situationen i Kampuchea som det inte fanns grund för i undersökningen, (4) för att den egna undersökningen togs som ovedersäglig grund för överdrivna anklagelser om brott mot de mänskliga rättigheterna i Kampuchea och (5) partiskhet för Demokratiska Kampuchebas koalitionsregering, med det som återstår av Pol Pot-regimen som har sina läger längs Thailands gräns. Trots att rapporten angav att "fängslade personer... rutinmässigt torteras", kunde endast 5 säkra fall hittas bakom rapportens dimridåer.

I augusti 1985 publicerades den slutgiltiga rapporten. Materialet uppgick nu till 250 sidor och gav visserligen lite mer uppmärksamhet åt brott mot de mänskliga rättigheterna från koalitionsregeringens sida, men annars fanns det inget som gjorde den bättre än den första preliminära rapporten.

Slarv med fakta

Som författare till rapporten anges Floyd Abrams och Diane Orentlicher och att de grundar sin information på "två resor... till båda sidorna av gränsen mellan Thailand och Kampuchea". Den första ägde rum mellan 30 oktober och 14 november 1984, och här deltog också Stephen Heder, "en erfaren kännare av Kampuchea, som talar khmer". Det andra besöket gjordes av Raymond

Bonner som besökte evakueringsområden och ett flyktingläger mellan 28 januari och 6 februari 1985. Uppenbarligen hade information inte inhämtats vid andra tillfällen.

”Delegaterna genomförde utförliga intervjuer med över 150 personer i Kampuchea och Thailand”, sägs det. Detta sätt att ange lägren vid den thailändska gränsen som ”Kampuchea” är i sig partisk propaganda. Samma propagandametod när det gäller presentationen dominerar den slutliga rapporten. En rad anklagelser och slutsatser läggs fram för läsaren innan några bevis presenteras, t ex på sid VI där det sägs ”...de många rapporter som vi fått från hela landet visar samma övertygande mönster av officiellt sanktionerad tortyr, omänsklig behandling...”. Vidare sägs det på sid 10, att det sker ”... systematiskt godtyckliga arresteringar, brutal tortyr, och fängsligt förvar under obegränsad tid och förnedrande förhållanden...”; ”Personer som fängslas för politiska brott utsätts genomgående för utdragen och brutal tortyr...” Det finns en rad liknande exempel. Trots att författarna säger att endast vittnesmål som ansetts tillförlitliga har tagits med, borde rapporten för att den skulle kunna accepteras som seriös från början gjort klart:

— antalet fall på vilka slutsatserna grundar sig,

— vilka som intervjuats av Heder, vilka som intervjuats av Bonner och vilka som intervjuats av andra personer. Vilka personer som intervjuats av både Heder och Bonner och om deras information på något sätt skilde sig från en intervju till en annan,

— hur många personer som intervjuats och inte ansetts vara tillförlitliga och i vilken grupp dessa fanns,

— en uppställning över när de personer, som man ansett tillförlitliga, arresterades och hur länge de satt fängslade;

— någon slags beskrivning av de vittnesmål som ansetts vara otillförlitliga.

I stället för att presentera det grundläggande kvantitativa materialet på ett överskådligt sätt har författarna gjort sitt bästa för att dölja det. Den enda form av statistisk sammanfattning som presenteras innan bevisen läggs fram på sid 6 är, att ”den skrämmande beskrivning” från en person ”var typisk för de som dussintals andra f d fångar gav som vi intervjuade vid gränsen mellan Thailand och Kampuchea”. Detta räcker i sig för att diskreditera deras försök.

Ett fall blir många

Genom hela boken finns det 30 ställen där påstådd tortyr rapporteras. Vissa av dessa är emellertid återupprepade berättelser av samma individ. Detta påtalas inte alltid för läsaren, och även när så sker, återfinns upplysning en som en fotnot. Det gör att texten ger intryck av att det finns fler tortyrfall än vad som i själva verket redovisas. Man ser lätt att det är samma fall som återkommer genom att jämföra datum, plats och händelseföljd.

Det finns ett som har utnyttjats till bristningsgränsen. Det är en man som heter But Chanrathana som arresterades i Prey Veng i april 1981 (sid 3334). På sid 35 finns sedan en anonym berättelse av en ”f d fånge” som arresterades i januari 1984 i Phnom Penh av bland annat ”sex vietnamesiska experter”. Anledningen till att sagesmannen är anonym är att den andra, annorlunda historien också kommer från But Chanrathana. Hans identitet klargörs på sid 39, där vi kan läsa att han arresterades en ”andra gång” i januari 1984. På sid 46-47 står det återigen att han varit arresterad två gånger, 1981 och 1984, utan att det nämns hur han frigavs efter den första arresteringen. ”Som nämnts tidigare... arresterades han en andra gång i januari 1984 av en styrka med sex vietnamesiska experter...”, liksom på sid 35. Han fördes sedan till fängelset Sras Chak. Den andra arresteringen nämns dessutom på sid 62 och 77-78, och på sidan 84 anonymt. ”En tidigare fånge” fängslades i Sras Chak i januari 1984; och han nämns igen med namn på sid 85.

(Michael Vickery tar upp ytterligare 14 fall av påstådd tortyr samt 11 andra fall i detta sammanhang).

Författarna presenterar i rapporten 18 fall som de anser trovärdiga och som utsatts för brutal behandling, samt mindre än ett dussin andra fall som inte påstått att de blivit torterade. Innebär det att över 120 av de 150 utförliga intervjuerna som rapporten grundar sig på inte ansågs vara tillförlitliga? Om detta är fallet har vi rätt att vara mycket mindre optimistiska än juristerna angående möjligheten att genomföra en trovärdig undersökning om dessa frågor vid gränsen. Den skeptiska inställning som jag gav uttryck för i min kritik av den preliminära rapporten tycks vara mer än berättigad. Om några av de omnämnda fallen, som inte torterats, är samma personer vars tortyr tagits upp i andra sammanhang, skulle det innebära att även fler av de ursprungliga intervjuerna ansetts vara otillförlitliga.

Av de berättelser som författarna presenterar borde det framgå hur intervjuerna gick till, och skäl anges varför de valde att acceptera dem. Ett av dem är fallet med But Chanrathana, vars historia tas upp på sex olika ställen. Ingenstans uppges hur länge han var fängslad, inte heller var och när han frigavs. Detta skulle vara speciellt viktig information om den första arresten, därför att det utan tvekan skulle ge uppgifter om polisen och rättsväsendet. Det är en allvarlig brist i rapporten att det inte finns med.

Men kanske är det som sättet att presentera uppgifterna antyder, att han berättade om en arrest för Heder och om den andra för Bonner, och att de inte insåg att detta var ett problem förrän informationen sammanställts. Om det är fallet, borde de utvalda avslöjandena kanske föranleda författarna att inte acceptera vittnesmålet.

Ett liknande fall rör en man som arresterades 1981 och återigen 1984. På samma sätt som det föregående fallet återfinns det i en rad olika sammanhang, utan att någon förklaring ges om varför han frigavs efter den första arresteringen. Det är intressant att notera att det sägs att hans fick en mild behandling vid det andra tillfället, utan tortyr, trots att han tidigare fängslats under ett och ett halvt år för att ha försett fiendestyrkor med mat. Det skulle kunna tolkas som att det skett en förbättring av rätts- och fängelsesystemet i Kampuchea.

Tortyrreporten 1986

Nästa angrepp i vad som uppenbarligen är ett gemensamt propagandakrig mot Kampuchea var en speciell Amnesty-rapport om Kampuchea som gavs ut i september 1986. Den publicerades då den kunde ha största möjliga effekt på den årliga omröstningen i FN om vem som har rätt att representera Kampuchea.

Om det enbart rört sig om en ärlig Amnesty-publication skulle den bara haft berättigande om den kommit med ny information som inte redan fanns i juristernas slutliga rapport eller i Amnestys årsrapport. Om Amnesty bara hade syftet att för sina egna läsare upprepa vad dess Kampuchea-expert hade hjälpt juristgruppen att samla in, skulle årsrapporten för 1985 varit den naturliga kanalen, eftersom den skulle komma ut i oktober 1986, dvs en månad senare.

Uppenbarligen insåg man det och denna skrift på 4 sidor gjorde i sin inledning vissa anspråk på att komma med nytt material. Amnesty International ”har nyligen fått rapporter om att folk som arresterats på politiska grunder och som inte erkänner anklagelserna som riktas mot dem, rutinmässigt har torterats”.

De flesta ville förbli anonyma, men Amnesty har ”information om att av hundratals namngivna personer som varit eller är fängslade på politiska grunder, rapporteras många ha blivit torterade”. Här är man lika vag om antalet som i den tidigare undersökningen.

Amnestys skrift innehåller utdrag ur odaterade vittnesmål som gjorts av sex före detta fångar som blivit torterade. Ingen kan med säkerhet identifieras med något fall i juristrapporten. Annars är informationen om förhørscentraler och metoder identiska med de tidigare och det som presenteras i övrigt berättigar inte denna speciella publikation. Det finns dessutom skäl att betvivla att informationen var ny, att det helt enkelt var en omskrivning av vad juristgruppen publicerat.

Till skillnad från den ges ingen information om hur materialet insamlats. Heder sade till några tillförlitliga personer under en resa till Thailand i början av 1986 att han inte gjort några ytterligare undersökningar vid gränsen sedan juristernas undersökning. När jag den 29 september ringde Heder från Thailand angående Amnestys skrift, erkände han att en del av informationen var gammal. Men han vägrade att göra ytterligare kommentarer och angav som skäl att det rörde sig om "hemlig information".

Senare har en representant för Amnesty sagt, att det tycks som de data som presenterats var gamla, och att han ansåg att Amnestys skrift om Kampuchea publicerades för att försöka påverka omröstningen i FN om Kampuchea-frågan.

Amnestys årsrapport för 1985

När man läser årsrapporten som publicerades i oktober 1986, och som tar upp frågor som berör 128 länder, blir det tydligt varför det var nödvändigt med en annan publikation för att påverka den internationella opinionen om Kampuchea.

I årsrapporten ger Amnesty bara uttryck för oro "om brotten mot de mänskliga rättigheterna under... PRK", där en del personer rapporteras ha blivit "fängslade utan rättegång, torterats och behandlats illa" (sid 230).

Informationen som Amnesty fått före 1985 "var otillräcklig för att tillåta (Amnesty) att exakt kunna ange i vilken utsträckning sådana brott mot de mänskliga rättigheterna fortsätter" (s 231). Det skulle kunna peka på att det skett en förbättring av situationen i Kampuchea. Trots juristrapportens innehåll skulle årsrapporten kunna påverka opinionen i FN i en icke önskvärd riktning och därför behövdes något annat.

Dessutom sätter Amnesty i årsrapporten sin trovärdighet på spel.

Just i 1985 års rapport tycks den del som tar upp Kampuchea beskriva en situation som inte är sämre än den som råder i de kapitalistiska grannstaterna Thailand och Malaysia, båda medlemmar av ASEAN.

Amnestyrapporten 1987

Det tycks som de som samlat in informationen om Kampuchea varit medvetna om att de saknat nya relevanta fakta. Mycket av innehållet i "Kampuchea Political Imprisonment and Torture" från 1987 har förvrängts så allvarligt, att det inte längre rör sig om en objektiv, beskrivande bild. Alltför mycket av innehållet vilar på påståenden. Trots att det sedan 1986 finns lagar som förbjuder tortyr "fortsätter anklagelser om tortyr". Men sådana anklagelser kommer att fortsätta så länge de finns olika parter som befinner sig i krig. Om Amnesty inte har information som man ser som tillräckligt trovärdig, finns det ingen anledning att upprepa anklagelserna. Dessutom är påståendet, att "ingen lagstiftning i Folkrepubliken Kampuchea förbjuder kampuchianska rättsliga instanser att ta hänsyn till erkännanden som gjorts under tortyr", vilseledande. Kampuchianska domstolar anser utan tvekan, att om tortyr är förbjudet så kan domstolar inte som bevis acceptera uppgifter som framkommit under tortyr. Det är inte Amnestys uppgift att ta upp detta förrän det finns bevis för att domstolarna har utnyttjat kryphål i lagstiftningen. Amnestys legitima uppgift är

att lista övergrepp, inte att tala om för regeringar hur de ska stifta lagar.

I rapportens parti som tar upp Kampuchear lag om förräderi, som Amnesty föredrar att kalla ”politiska brott”, sammanfattas att den ”underlättar fängslande av personer på grund av deras icke våldsamma politiska aktiviteter”. Men lagen är i själva verket ganska mild, och inte annorlunda än andra länders förräderilagar, ett brott som är mycket subjektivt. Om Amnesty, liksom jag själv, anser att förräderi skall avkriminaliseras, bör det uttryckligen sägas.

Misskreditering av Kampuchea

Det finns ett speciellt exempel på ansträngningarna att diskreditera Folkrepubliken Kampuchea oavsett den verkliga situationen i landet. Det kan man finna i ”Amnesty International's Recommendations.” De har ”uppmanat FRK... att undersöka rapporter om tortyr och att gå igenom förfarandet vid förhör och internering... anta säkerhetsåtgärder mot tortyr där det ingår begränsning av isoleringsstraff, internering enbart på platser som är kända samt snabb information om vad som hänt den fängslade till släktingar och en juridisk rådgivare.”

I själva verket har Folkrepubliken Kampuchea i den lag som stiftades 1986, och som rapporten bara refererar till i vissa utvalda delar, börjat att tillämpa just dessa rekommendationer. Lagen kom delvis till stånd så snabbt därför att det fanns brister i det tidigare rättsliga skyddet, det vill säga att myndigheterna hade börjat ”gå igenom förhørs- och interneringsmetoder” och funnit att det fanns skäl till ändringar. Kanske kommer den nya lagen att visa sig ineffektiv, men det är förhastat av Amnesty att anklaga FRK att inte göra det som i själva verket redan har börjat åtgärdats.

I den del som kallas ”Källor och metoder” beskriver rapporten ”den huvudsakliga informationskällan” som kampucheaner som flytt till lägren vid den thailändska gränsen. Antalet trovärdiga fall är svårt att bedöma av rapporten (kom ihåg Heder och juristgruppen som i början av 1985 sa sig ha gjort 150 intervjuer som bara gav 16 trovärdiga fall av tortyr).

På sid 2 påstår sig Amnesty ha ”fått information om mer än 160 fall” av tortyr, på sidan 35 sägs att ”data inkluderar 34 vittnesmål om tortyr gjorda av tidigare politiska fångar och mer än 130 rapporter från andra källor”. Det senare är kanske det som på sid 12 kallas för ”inspelningar och anteckningar av omkring 160 intervjuer gjorda under 1985 och 1986 av forskare som inte är knutna till Amnesty”. Sålunda inte del av de uppgifter som ingick i juristernas rapport. Men Amnesty ”citerar inte dessa intervjuer”, utan ”undersöker bara innehållet för att jämföra med den första hands information som Amnesty fått genom sina egna undersökningar”. Dessa egna undersökningar borde sålunda ha utgjort grunden för Amnestys rapport.

Men än en gång redogörs inte för det precisa antalet fall som framkommit genom Amnestys egna undersökningar. På sidan 13 sägs att Amnesty ”grundar sina slutsatser på en syntes av data som kommit från alla källor”. Amnesty erkänner att ”en stor del av data... tar upp händelser som skedde 1984 eller tidigare”. Det upprepas på sidan 35: ”de flesta rapporterna om tortyr, dålig behandling och dödsfall i fängelser som dokumenterats av Amnesty tar upp händelser som skett mellan 1979 och 1984.” För närvarande kan Amnesty bara säga, att ”större delen av den nu tillgängliga informationen visar att organisationens slutsatser fortsätter att vara relevanta” Det är för vagt för att tjäna som grundval för fördömanden av ett land som försöker att åter komma på fötter efter en nästan total förintelse. Och detta när landet motarbetas av världens största och mäktigaste stater.

Tillförlitligheten minskar

Denna vaghet visar sig speciellt i de enda kvantitativa uttalandena om ny information. 1986 fick

Amnesty ”omkring 60 vittnesmål, som var fokuserade kring Folkrepubliken Kampuchea tillämpning av de mänskliga rättigheterna.” Hur många var anklagelser från personer som hade haft direkt erfarenhet av tortyr, och hur många av dem ansåg experterna som gjorde undersökningen var tillförlitliga? Uppenbarligen var det inte många, för på sidan 35 står det att ”Amnesty International har fått ... detaljerad information om behandlingen av fyra politiska fångar som arresterades 1986, som alla rapporteras ha utsatts för tortyr”. Det antyder att informationen inte kommer från Amnestys egna forskare.

Fyra fall är ännu färre än de sex antydda fallen från 1986 som nämns i skriften. Med tiden kommer tillförlitliga bevis för att föra talan mot Folkrepubliken Kampuchea att minska.

Sammanfattningen ger inte mer information. Det rör sig om 24 fall av ”politiska fångar som antas vara fängslade för närvarande”. Det finns inga direkta vittnesmål som insamlats av Amnestys representanter. I 20 fall finns anklagelser om tortyr, fyra fall nämner svåra förhållanden i fängelserna. Alla uppgifter daterar sig till före 1984, utom ett fall från 1986. Detta antyder än en gång att godtyckliga arresteringar har minskat.

Pol Pot — ett fall för Amnesty

En annan detalj är nästan komisk. På sid 8 sägs domstolar i Folkrepubliken Kampuchea ”ha dömt fem anklagade till döden sedan 1979...efter rättegångar som uppenbarligen saknat internationellt erkänt skydd”. På sid 69 avslöjas att två av dessa var Pol Pot och Ieng Sary, som i sin frånvaro 1979 dömdes för folkmord. Även om man kan stöda Amnestys krav på att dödsstraffet ska avskaffas, är detta ett billigt trick mot ett land som utsatts för stora lidanden, och som utmätt högst fem dödsstraff på åtta år. Det är knappast något som kräver internationella fördömanden.

Usel undersökning

”Kampuchea Political Imprisonment and Torture” är en usel pseudoundersökning och analys som läggs fram på ett sätt som försöker ge okunniga läsare ett mer negativt intryck av Folkrepubliken Kampuchea än vad fakta ger underlag för.

Verkliga fakta är att Folkrepubliken Kampuchea 1979 ersatte en verklig mördar-regim och att merparten av befolkningen under den nya regimen har börja bygga upp ett normalt liv igen. Under den extremt svåra perioden efter 1979 att åter organisera landet, fanns det utan tvekan fall av polisverksamhet och rättsutövning som inte skulle accepteras i fred i rika västländer. Men till och med med Amnestys siffror är omfattningen av övergrepp litet för ett land där moderna västerländska rättstraditioner aldrig har utvecklats fullständigt, och som tvingats försvara sig mot 'contras' som fått vapen, utrustning och uppmuntran av Kina, USA och ASEAN-länderna.

Verkliga fakta visar, också de fakta som insamlats av Amnesty, att de påstådda övergreppen antagligen har minskat sedan 1984 och att minskningen beror på att Kampuchea själv tagit itu med problemet.

Kampuchea förtjänar lovord

I själva verket förtjänar Folkrepubliken Kampuchea åtminstone försiktiga lovord istället för stryk av Amnesty. Behandlingen kan inte bara avfärdas som ett resultat av inkompetens hos forskare och författare som arbetat med juristernas och Amnestys material. Defekterna i rapporterna finns där för att skickliga upphovsmän bestämt sig för att driva frågan. Deras uppriktighet ifrågasätts inte här. De kan mycket väl vara övertygade om att Folkrepubliken Kampuchea är den sämsta lösningen på Kampuchea's problem, och att alla som uppriktigt sympatiserar med landet bör arbeta för att störta den nuvarande regimen. Jag ska inte försöka föra fram argument mot dem,

även om jag anser att de har fel. Men deras syn får inte smygas in i en publikation som ger sig ut för att ha ett strikt humanitärt syfte att publicera brott mot de mänskliga rättigheterna.

Juristrapporten och Amnesty gör anspråk på att bara rapportera brott mot mänskliga rättigheter varhelst de sker, utan att göra några jämförande bedömningar, utan att se till historisk bakgrund eller politisk situation i varje given situation. Det finns, åtminstone dolt, en inbyggd jämförelse och bedömning i själva idén med en Amnesty-rapport. Det ideal som varje rapporterad situation jämförs med är det teoretiska ideal som det västerländska liberala kapitalistiska rättssystemet står för.

Amnesty-rapporter drabbar orättvist

Nedsättande Amnesty-rapporter har mycket större politiskt inflytande i vissa länder än i andra. Det spelar ingen roll hur många fall av rättsröta som rapporteras från England eller USA. Det påverkar inte deras förhållande till andra stater, inte heller deras möjligheter att handla med utlandet, få krediter, eller att påtvinga svagare länder sin politik. För Kampuchea innebär en negativ rapport om mänskliga rättigheter, som Amnesty väl känner till, en omedelbar negativ politisk, ekonomisk och diplomatisk effekt. Det kan direkt påverka landets återhämtning på ett negativt sätt.

Amnestys rapport om Kampuchea, liksom de rapporter som föregick den, är ett försök att delta i det politiska spelet mot Kampuchea på ett sätt som Amnestys principer bör förbjuda.

Översättning: *Susanne af Geijerstam*

Artikeln är en förkortad version av Michaels Vickers ursprungliga artikel: "Amnesty International and the War against Kampuchea".

Ur *Kommentar* nr 1 1991

Elakt spel om Kambodja

På hösten 1990 förekom rapporter i pressen om att Kambodjas premiärminister Hung Sen höll på att förlora makten till den hårda linjens män Heng Samrin och Chea Sim. Michael Vickery, som besökte Kambodja i november, kommenterar det och det politiska spelet kring Kambodja.

I september och oktober 1990 genomförde över 30 kambodjanska dansare en turné i USA. De utsattes för starka påtryckningar från bland annat högergrupper bland kambodjanska flyktingar, juristernas kommitté för mänskliga rättigheter och även USAs utrikesdepartement och invandrarmyndigheter. De uppmanades att hoppa av som en protest mot regeringen i Phnom Penh. Trots hot kombinerade med löften och till sist förhör på hotellet, som de inte fick lämna sista dagen och kvällen i landet, bestämde sig bara fem av dem att stanna kvar. Det var ett slag i ansiktet på regeringen i Washington.

Den 18 november tvingade tullen i Seattle tre kambodjanska elektriker, som blivit amerikanska medborgare, att kliva av ett flygplan för att hindra dem att besöka Kambodja. Den officiella orsaken var att de hade för mycket pengar med sig. Det är mest en ursäkt för att hindra khmerer utomlands att ta kontakt med och hjälpa sina landsmän. Vita amerikaner som åker till Kambodja behöver inte redovisa hur mycket pengar de har med sig.

Visar USAs inställning

I sin småaktighet symboliserar dessa två händelser USAs politik mot Kambodja. Regeringen i Washington försöker föra samma politik som mot Nicaragua. Det innebär först och främst yttre påtryckningar: politiska och militära mot landet, moraliska och materiella mot enskilda människor. När det inte leder till önskat resultat används löften och hot för att få landet att släppa sin vaksamhet mot påtryckningar utifrån och att öppna ekonomin för kapitalism och konkurrerande politiska partier. När det väl har skett kommer det yttre trycket att försvinna och USA kommer att hjälpa till att försona regeringen med dess fiender, som USA har organiserat och finansierat, regeringen kommer att få ekonomisk hjälp och framsteg och frihet kommer att blomstra.

En liberal ekonomi i ett litet fattigt land som befinner sig i krig och är utsatt för USAs ekonomiska blockad skapar i stället katastrofal inflation och större fattigdom för majoriteten av befolkningen. När valet sent omsider blir av kan människor vara så förvirrade att de till och med röstar på sina fiender på grund av att de har stöd av sin rika farbror i Washington. Om fienden vinner går rika farbrors löften upp i rök och landet lämnas att ruttna. De kambodjanska dansarna insåg att de efter sitt avhopp skulle lämnas vind för våg i ett främmande land utan minsta belöningen för sin politiska gåva till Onkel Sam.

Läxan från Nicaragua

Det finns anledning att hoppas att regeringen i Phnom Penh har lärt sig läxan från Nicaragua och står fast mot hot och falska löften på samma sätt som de flesta dansarna gjorde. Sandinisterna var efter sin egen revolution i september 1979 bland de första att erkänna den nya folkrepubliken Kampuchea. Genom nära kontakter och via förbindelser med Kuba hade regeringen i Phom Penh goda möjligheter att följa med vad som inträffade i Centralamerika. Förbindelser mellan Nicaragua och Kina var säkert lika intressanta, eftersom de kunde tolkas som signaler om Kinas avsikter i Kambodja.

Nayan Chanda berättade historien i tidningen *Far Eastern Economic Review* den 9 juli 1987. Kina var via kontakter med Oliver North en del av nätverket som försåg contras med vapen.

”Kina deltog liksom Taiwan i Washingtons krig mot Nicaragua, men till skillnad från Taiwan vann Peking på sitt samarbete”. Washington ville att samarbetet med Kina skulle fortsätta och att stödet till contras skulle öka. I förhandlingarna med kineserna 1984 hotade Oliver North med att contras när de gripit makten skulle erkänna Taiwan.

Kineserna talade om vad North kunde göra med sitt hot och stoppade på sensommaren 1985 försäljning av vapen till contras. Den 9 december kungjordes att Kina hade upprättat diplomatiska förbindelser med sandinisterna och till och med erbjudit 20 miljoner USA-dollar i ekonomisk hjälp. Förhandlingar mellan Kina och Nicaragua före erkännandet berörde troligen Kambodja och regeringen i Managua förmedlade förmodligen signaler till Phnom Penh. En av Nicaraguas delegater vid förhandlingarna i Peking, Henry Ruiz, ledde i slutet av juli 1986 en delegation som besökte Phnom Penh.

Diplomatiskt spel

En del av diskussionerna handlade säkert om framtida utveckling i förbindelserna mellan Kina och Nicaragua och president Daniel Ortegas besök i Peking i september 1986. Vid besöket sade Zhao Ziyang att motsättningar mellan Nicaragua och Förenta staterna bör lösas genom förhandlingar, inte med våld. Ortega sade att Nicaragua hoppades öka sina ekonomiska och diplomatiska förbindelser med Kina.

Kinesisk politik förändras naturligtvis inte över en natt och att även när små förändringar sker i officiella uttalanden kommer den gamla linjen att gälla en tid framöver. Oavsett vad Kina säger om koalitionen Demokratiska Kampuchea som Kambodjas legitima regering, har regeringen i Peking stadigt avlägsnat sig från sin inställning 1979. Med det i bakhuvudet och på grund av utvecklingen i Nicaragua, var kanske USAs uttalande i juli 1990 motiverad av fruktan för en förändrad kinesisk politik som kan göra att USA är den enda stormakten som stöder röda khmererna.

Det kan vara fallet speciellt om de styrande i Washington hade fått reda på förändringar i Nicaraguas politik efter Violetta Chamorros valseger. Tidigt i november svängde Nicaragua lika överraskande och plötsligt som Kina 1985 och erkände Taiwan. För ledarna i Peking, som anser att lydstaterna skall bete sig som sådana, sågs det säkert som en signal från Washington. Det kom som droppen på många beslut och uttalanden de senaste tre åren som Kinas ledare uppfattat som amerikanska förolämpningar. Var kan Kina ge igen om inte i Kambodja?

Oroväckande pressrapporter

Pressrapporter från Kambodja 1989-1990 har visat tecken på att Nicaragua-modellen är framgångsrik. Även om man tar hänsyn till västerländska journalisters fientlighet mot regeringen i Phnom Penh, och oavsett hur sant det är att röda khmererna har vunnit ökat stöd på landsbygden i Kambodja, visar rapporterna att politiken har påverkat västerländska journalister som skriver i Kampuchea.

Det mest påtagliga tecknet på sammanbrott som liknar Nicaragua är den galopperande inflationen. Efter åtta år med ganska stabil valuta steg inflationen till 400 procent. En annan fråga som har betonats i pressen är ökad makt för en påstådd hårda linjens fraktion som är motståndare till Hun Sen och som vill utplåna större personliga och ekonomiska friheter som långsamt har växt fram sedan 1979. Som bevis för Hun Sens minskade inflytande har journalisterna hänvisat till ökade svårigheter att få intervjua honom.

Besök i Kambodja

I slutet av november kunde jag för första gången på två år besöka Kambodja för att observera förändringar som har skett. Trevliga överraskningar väntade. Jag bad att få åka bil till Phnom Penh i stället för att ta flyget. Tidigare har det betytt långa diskussioner, telefonsamtal till Phnom Penh, en person från Vietnams UD följer med till gränsen där en från UD i Phnom Penh möter för att ledsaga besökaren till det utvalda hotellet och ett möte med pressavdelningen. Det förekom ibland svårigheter att hyra en bil.

Nu är det enklare. Inga problem, sade konsuln. ”Tala bara om när du vill åka så skaffar jag fram en bil till dig.” Inga ledsagare heller, bara chauffören och jag och när jag lämnade Saigon sade konsuln: ”För att spara pengar har jag inte ringt till Phnom Penh om dig. När du kommer dit kan du ta in på ett hotell och sedan gå över till utrikesministeriet och tala om att du har kommit.”

Liknande nyheter väntade i Phnom Penh. Jag kunde välja vilket som helst av flera hotell som öppnats sedan 1988 och konkurrensen har drivit ner priserna på ett rum med toalett, dusch, kylskåp och luftkonditionering från det tidigare billigaste priset på 17 dollar till 7-8 på de nu mycket populära Asie och Panthipheap. Khmer-flyktingar som kommer på besök från USA, Kanada och Frankrike föredrar det senare.

Vid UD morgonen därpå var det lika lätt: ”Glad att se dig igen, hoppas du får det trevligt under ditt besök.” Det fanns inget behov av en statlig bil eller guide om jag inte skulle utanför Phnom Penh.

Försiktig optimism

Det första jag gjorde var att kontakta gamla vänner från sextioalet, något som tidigare krävt tillstånd från myndigheterna och bil och guide från UDs pressavdelning. Nu gick jag bara till stadens utbildningsmyndighet där en av dem arbetar för att bjuda henne, hennes man och ett annat par på middag dagen därpå. Ingen på kontoret visade någon förvåning, som om utlänningar som kommer in för en pratstund inte är märkligare än på sextioalet. Tre luncher och middagar med dem och andra kolleger från förkrigstiden var lika okomplicerade. De talade alla om den ökade personliga friheten.

Alla, som har statliga arbeten på mellannivå, klarar sig genom att dryga ut sina löner med andra privata sysslor och är glada över att de har fått laglig rätt till bostäderna som de tilldelades efter 1979. De är försiktigt optimistiska om framtiden, trots att alla fruktar att stormakterna kan påtvinga dem koalitionen Demokratiska Kampuchea med röda khmererna.

En orsak till mitt besök var att samla de två senaste årgångarna av frontens, partiets och arméns tidningar för att komplettera min samling som jag påbörjade 1979. Det brukade också kräva en formell skriven begäran, att vänta på tillstånd, en bil och en guide. Nu tog jag en cykeltaxi till varje redaktion och begärde att få numren. Nästa dag kunde jag hämta tidningarna utan att någon visade tecken på förvåning eller misstänksamhet mot en utlänning som samlar på inhemska tidningar på khmer-språket. Det avspeglar inte bara en större frihet som växt fram med den nu styrande regeringen, utan också jämfört med sena sextioalet då en utlänning som samlade inhemska tidningar kunde väcka säkerhetspolisens intresse och en utlännings oväntade besök på en redaktion kunde skapa panik hos personalen.

Den ökade ekonomiska friheten syns på förbättrade bostäder, nya butiker, hotell och restauranger, försäljning av konsumtionsvaror och fler motorfordon. Även om det inte avspeglar produktiva investeringar eller det ett fattigt land behöver i krigstid, visar det åtminstone ett ökat privat välstånd som fortfarande beskattas mycket lindrigt och ibland inte alls.

Var finns då hotet från den hårda linjen som pressen i väst är så orolig för? Sedan 1988 har rätten till privategendom och rätt att bedriva affärer ökat. Det finns större yttrandefrihet och ökade kontakter mellan utlänningar och khmerer, bland annat på grund av att utlänningar i Phom Penh inte bara hyr hela hus utan rum eller delar av bostäder där de är i ständig kontakt med ägarna som de ibland äter tillsammans med.

Röd lösning i Kambodja?

Hotar möjligen den hårda linjens män fredsprocessen? Skall rykten om en röd lösning tas på allvar, en överenskommelse mellan kommunisterna i Phnom Penh och röda khmererna som ställer Sihanouks och Son Sanns anhängare schack och matt?

I *Bangkok Post* den 12 november skrev James Pringle att det än så länge finns lite konkret att ta på men att det finns tecken på en röd lösning. Han hänvisar till en västerländsk diplomat som påpekar att varken ”Vietnam eller Kina kommer att välkomna FN-övervakade val och en fredsbevarande FN-styrka här och varför skulle Vietnam vilja låta sin olyckliga befolkning se fri val hos grannen”? Han hänvisar också till Raoul Janner, som är diplomatisk konsult för västerländska organisationer i Phnom Penh:

”Kambodja vacklar mellan en västerländsk och en röd väg till fred. Kambodjaner hänvisar när allt kommer omkring till sina motståndare som broder fienden. Och 80 procent av de högsta ledarna i Phnom Penh-regimen är själva tidigare röda khmerer, bland annat Hun Sen, Chea Sim och Heng Samrin. Chea Sim flydde inte till Vietnam, han gick med vietnameserna först efter invasionen.” Siffran på 80 procent är en grov överdrift. Det är i själva verket en propagandasiffra som akademiker och journalister som är fiendliga mot regeringen i Phnom Penh har trumpetat ut de senaste åren.

De senaste månaderna har det förekommit många artiklar i västerländsk press om Chea Sims ökade makt. Han påstås vara en hårding och utmålas som motståndare till politiken som förknippas med Hun Sen. Under rubriken ”Hårda linjens män manövrerar ut Hun Sen” skrev James Pringle i *Bangkok Post* den 20 oktober att nya direktiv har utfärdats för att begränsa kontakter mellan utlänningar och kambodjaner och ”enligt östeuropeiska och sovjetiska sändebud har Hun Sen förlorat initiativet”. Diplomater i Phnom Penh berättade för Pringle att Chea Sim de senaste sex månaderna har ”fyllt de flesta posterna i staten och partiet med folk som är lojala till honom”. Dessutom att den ”hårda linjens män blir nervösa av tal om en närvaro för FN, att deras egen regim skall monteras ner, fria val och ett politiskt system med fler partier”.

Artiklarna verkar vara resultatet av journalistisk flockmentalitet. Effekten blir att rättfärdiga Nicaragua-modellen eftersom alternativet är en röd lösning.

Otillräckliga källor?

Det är svårt att veta vad reportagen grundas på, eftersom de är vaga både om sina källor, som kan vara begripligt, och vilka hårda åtgärder Chea Sim förespråkar. En källa är dock västerländska hjälporganisationer i Phnom Penh och speciellt deras diplomatiska konsult Raul Janner. Trots att han har en välvillig inställning till regeringen i Phnom Penh tycks han inte kunna skilja på rykten på caféer och den mer handfasta politiska verkligheten. Dessutom betonar han de värsta ryktena om väntade faror.

Jag frågade chefen för en västerländsk hjälporganisation varför de var så bekymrade för Chea Sim. Han sade att Chea Sim är närvarande och spelar en framträdande roll vid alla viktiga offentliga ceremonier och möten. Plötsligt insåg jag vad som kan ha skett.

De senaste åren har antalet västerländska organisationer och utländsk biståndspersonal i Phnom Penh ökat från ett fåtal till nästan 40 organisationer och 200 personer. Få av dem känner till något om politiker och personligheter i Kambodja. De känner naturligtvis till Heng Samrin — inte minst på grund av klyschan om den Vietnamstödda Heng Samrin-regimen — och Hun Sen är bekant för var och en som bara tillfälligt läser nyheter om Kambodja. Men Chea Sim nämndes bara i tidningar för speciellt intresserade före den senaste presskampanjen mot Phnom Penh.

Oskyldiga själar som kommer till Phnom Penh 1989 eller 1990 ser plötsligt ett nytt ansikte på politiska möten och sammankomster, de få veta att han är en av de tidigare röda khmererna i dagens regering och att han kanske motsätter sig den ekonomiska politikens negativa effekter. Reaktionen från den hårda linjens män har fötts.

Kremlologi i Kambodja

Men är det kanske trots allt sant att Chea Sim vinner makt och inflytande på Heng Samrins eller Hun Sens bekostnad? Eller att Chea Sim och Heng Samrin tillsammans förespråkar en hårdare linje och motarbetar Hun Sens ekonomiska politik och kanske till och med strävar efter en röd lösning? En kremlologisk analys av pressen i Kambodja ger inte stöd för någon av hypoteserna.

En genomgång av artiklar om alla tre på första sidan i partiets dagstidning *Pracheachon* 1989-1990 och 1986 — Hun Sens andra år som både premiärminister och utrikesminister — visar att Hun Sen fick mer utrymme än både Heng Samrin och Chea Sim 1989-1990, men de bägge andra fanns med fler gånger 1986. Dessutom ökade inslagen om Hun Sen från 1989 till 1990 samtidigt som dem om Chea Sim och Heng Samrin minskade något. Inte heller styrker *Kampuchea*, tidningen för Chea Sims egen organisation, uppfattningen om en reaktion. Hun Sen förekommer inte lika ofta, kanske på grund av att tidningen ger mindre utrymme för utrikes nyheter, men utrymme som ägnades Hun Sen var stadigt under åren och lika stort som Chea Sims 1986 och 1990. Artiklar och reportage om Heng Samrin dominerade med lika stort utrymme jämfört med Chea Sim bara 1989 då reformerna påbörjades och tidningen hade en redaktör som står Hun Sen nära.

Brist på kunskaper

Chea Sims nya roll, som anställda i hjälporganisationer och besökande journalister ser, verkar i själva verket avspegla deras brist på kunskaper om landet. Den röda lösningen är den minst troliga av alla politiska alternativ i Kambodja. Röda khmererna anser att ledarna i Phnom Penh är förrädare, och ledarna i Phnom Penh har länge förkastat röda khmererna som både förrädare och skyldiga till folkmord. Det är knappast troligt att ens Kina och Vietnam, om de försonas, yrkar på en sådan lösning och de kan knappast framtvunga den.

I röda khmerernas ögon är vänskapen med Vietnam det värsta förräderiet från deras tidigare kolleger i Phnom Penh, och vietnameserna vill knappast bidra till att återinsätta sin bittraste fiende vid makten i Kambodja. Den röda lösningen är en tidningsanka som bara är rimlig för folk som fortfarande sitter fast i det kalla krigets tänkesätt: en gång kommunist alltid kommunist, och det finns bara en sort.

Vad vill Chea Sim?

Men om man trots det antar att Chea Sim — som trots allt är andreman i politbyrån, talman i nationalförsamlingen och ordförande för folkfronten — verkligen håller på att stärka sin ställning, vilka politiska åtgärder vill han genomdriva mot Hun Sens vilja?

Journalister talar mycket om Chea Sim-inspirerade angrepp mot den ekonomiska politiken som

har förknippats med Hun Sen — ökat privat ägande av hus och bostäder, slut på försöket att kollektivisera jordbruket, mer privata marknader och speciellt import av utländska varor. Åtgärderna har varit mycket populära, åtminstone i Phom Penh och bland dem som har pengar. Till och med statsanställda, som lever på fattiga löner, var glada över att få laglig rätt till hus och bostäder som de med regeringens tysta samtycke har bött i sedan 1979.

Den andra sidan är att devalveringen på 400 procent drabbar dem som har fasta löner och bönder som inte kan kompensera sig med höjda priser. Den ekonomiska politiken har också skapat en ny grupp av rika i Phnom Penh och har vidgat klyftan mellan stad och landsbygd. Journalister som idag oroar sig för Chea Sim, älskade att 1989 rapportera om den ekonomiska politikens baksida: utbredd korruption och skandalösa skumraskaffärer bland en del vid makten som nådde ända upp till landets rikaste familjer.

Svårigheter oroar alla

Det oroar säkert Chea Sim och utan tvekan även andra som inte alls behöver vara förespråkare för hårdare tag. Chea Sim kan mycket väl säga att en del av de ekonomiska reformernas avarter måste tyglas. Åtminstone att en del av den nya och till stor del improduktiva rikedomerna bör beskattas. Västerländska journalister som kritiserar vissa åtstramningar bör veta att import från Thailand, Singapore och andra länder som passerar genom Koh Kong inte beskattats.

Andra åtgärder förklarades uttryckligen av Chea Sim vid ett TV-sänt möte där han talade till tjänstemän i ministeriet för hälsovård. En av svårigheterna som måste lösas, sade han, är den stora mängden av gamla och farliga mediciner som än så länge importeras utan beskattning och säljs utan kontroll till privata apotekare och gatuförsäljare.

Det är något som läkare och sköterskor har bekymrat sig för i över tio år. Chea Sim sade att nya regler måste utformas för att kontrollera import och försäljning av mediciner och att inga mediciner skall få säljas innan de har godkänts av medicinsk expertis. Han riktade sig till rätt publik eftersom de flesta tjänstemännen vid mötet också är läkare och apotekare.

En annan fråga han tog upp var läkarnas inställning till sina patienter. Han kritiserade läkare som alltför ofta är oartiga och arroganta mot patienter, speciellt de fattigaste och sade att de måste ändra sin inställning. Ett tredje problem som berördes var brist på läkare i avlägsna provinser. Att alla som utexamineras från medicinska skolor vill stanna och arbeta i Phom Penh och att staten därför bör vidta åtgärder som kräver att läkare tjänstgör en viss tid på landsbygden.

Det är några exempel på Chea Sims hårdföra idéer. Det handlar om förslag till åtgärder och regler som är norm i större delen av världen, men som ännu inte har tillämpats i den anarkistiska situationen som har rått i Kambodja efter 1979.

Utländska deltagare

Bland publiken fanns flera utlänningar som arbetar i hjälporganisationer. Det belyser de nya möjligheterna de har att träffa lokala kolleger och lyssna på ledare i Kambodja. Men det kan också leda till missförstånd när de, som i det här fallet, inte begriper ett ord av det som sägs. Kanske drog de på grund av dystra miner hos delegaterna — som kritiserades för att vara profitörer och smita från sina plikter — slutsatsen att de bevittnade ett exempel på den hårda linjens förtryck av friheten.

Chea Sim knöt svårigheterna han tog upp och deras lösning till de planerade valen, som han tydligen betraktar som en självklarhet. Han varnade sina åhörare för att om de, det vill säga Kambodjas regering och statstjänstemännen, inte vinner folkets stöd kommer de att förlora valet

och därmed sin nuvarande ställning. Läkare och apotekare måste därför se till att deras patienter får medicin som inte är farlig, att de behandlas artigt och att åtminstone minimal medicinsk vård finns i avlägsna provinser.

Erfaren politiker

Chea Sim vet vad han talar om. Som en av de gamla veteranerna deltog han i den revolutionära rörelsen som Pol Pot ledde då de försökte vinna stöd bland fattiga på landsbygden mot Phnom Penh, som allt mer såg ut som tillhåll för rika och arroganta utsugare. Det stödet gjorde att Chea Sim och hans kamrater kunde överleva USAs bombningar och inta Phnom Penh i april 1975.

Han är möjligen känsligare för faran med sociala klyftor än yngre personer som gick med i revolutionen på sjuttioalet och som sedan 1979 har betonat de utländska makternas roll för Pol Pots seger i stället för det folkliga stöd som gruppen en gång hade. Han håller säkert med en rådgivare i utbildningsfrågor från Australien, som förra månaden sade till en kollega att ”varje importerad Mercedes kostar regeringen 10.000 röster”.

I sitt möte med den utländska pressen den 29 november, som sändes i TV på kvällen, sade Hun Sen att situationen i Kambodja kanske inte är lika allvarlig som i Filippinerna där president Corazon Aquino införde undantagstillstånd vid kuppörsöket i december 1989. Hun Sen sade att hans regering inte hade ansett det som nödvändigt att införa undantagstillstånd som, betonade han, ger regeringen rätt att påbjuda allmän mobilisering och konfiskera egendom för att garantera inhemsk säkerhet och det nationella försvaret.

Krav på självmord

Varningen kanske riktades mer till den inhemska TV-publiken än de utländska journalisterna, en varning till profitörer och korruperade statstjänstemän om att internationell rätt, till och med i kapitalistiska och formellt demokratiska stater, tillåter regeringen att använda diktatoriska åtgärder när nationen och staten är hotad.

Inget land har råd att tillåta obegränsad politisk och ekonomisk frihet i krigstid, allra minst små och svaga stater. Till och med i Förenta staterna har krig, trots avståndet till slagfältet, inneburit allmän värnplikt, ransonering, internering av misstänkta folkgrupper och censur. Krav på att regeringen i Phnom Penh skall tillåta fler partier innan kriget är över kan lätt uppfattas som en uppmaning att begå självmord. Ett fåtal personer fängslades tidigare i år på grund av att de ville bilda ett nytt parti och ha samma frihet som i Warszawa och Prag. Det kan ses som en normal åtgärd i krigstid och behöver inte vara ett tecken på en splittring mellan Hun Sens ”liberaler” och Chea Sims ”hårdingar”.

Alla välkomna

Det är inte heller konstigt om regeringen i Kambodja har börjat överväga politiken förknippad med Hun Sen, som att släppa in i stort sett vilka journalister som helst som har använt möjligheten för att fylla sina artiklar med trivialiteter eller skandaler utan hänsyn till sanning eller betydelse.

Mot slutet av 1988 gjordes tydligen en bedömning att Kambodja hade gjort sådana framsteg att alla nyheter om landet som nådde utomlands skulle vara goda nyheter. Det blev lättare för journalister av alla slag att komma till Kambodja och att få möta viktiga ledare.

Det första exemplet var Elisabeth Beckers och Jacques Bekaerts två timmars intervju med Hun Sen i november 1988. Båda hade i åtta år använt sina talanger till att förtala regeringen i Phom Penh. I Beckers fall var den nya politiken framgångsrik. Efter besöket och intervjun har hennes

artiklar varit välvilliga till Phnom Penh och tonen kan nästan inte skiljas från artiklar av specialister på Kambodja, som hon tidigare fördömde.

Hur en anka föds

Resultatet i Bekaerts fall är mer nyanserat, även om han i sina artiklar behandlar regeringen i Phnom Penh på ett positivare sätt än tidigare. Men han är också ansvarig för en tidningsanka som passar perfekt med Pol Pots propaganda. Det gäller påståendet om att vietnamesiska trupper hade återvänt till Kambodja för att i början av 1990 slå tillbaka en offensiv i nordväst.

Trupperna nämndes i Bekaerts rapport från Battambang den 9 februari i *Le Monde*. Rubriken var "Vietnamesiska soldater deltar i försvaret av Battambang" och det mesta av artikeln handlade om vietnameserna återkomst. Han sade att han fått informationen från Phnom Penh-soldater att de hade 100 dollar i månaden. Artikeln trycktes i *Janes Defense Weekly*, men utan att källan angavs. På grund av dessa två synbart skilda och ömsesidigt bekräftande källor publicerade *International Herald Tribune* samma sak den 21 februari.

Men i *Bangkok Post* den 6 och 8 februari, som också till en del handlade om Battambang, betonade Bekaert inte vietnamesiska trupper. De nämndes bara i en mening mot slutet. Frågan kom inte upp i Bangkok innan tidningen *The Nation* plockade upp den från *International Herald Tribune* den 22 februari. Rapporter om samma sak från journalister i kontakt med röda khmererna kom först den 25 februari, kanske på grund av att de inte kände till några vietnameser innan de fick veta det från den internationella pressen.

Ankan dog när Richard Ehrlich rapporterade från Phnom Penh den 8 juli i *Bangkok Post*: "Flera höga västerländska och östeuropeiska diplomater i Kambodja och Vietnam är överens om att det inte finns några bevis som stöder rapporter att vietnamesiska trupper i hemlighet har slagits mot motståndsrörelsen i Kambodja."

Modellen från Östeuropa

Andra journalister har i all oändlighet skrivit om korruptionen i Phnom Penh, samtidigt som de vägrar att erkänna att korruptionen är den oundvikliga effekten av ekonomiska reformerna som de själva, med hänvisning till Östeuropa, anser att regeringen skall fortsätta med.

Synen på Östeuropa från Phnom Penhs horisont är annorlunda än journalisternas. Här fanns en grupp industrialiserade socialistiska länder, som hjälpte Kambodja att återhämta sig efter 1979, och där tusentals kambodjanska studenter har skickats för högre studier, och som hade en levnadsstandard som efter Pol Pots revolution såg ultramodern ut för kambodjaner.

Plötsligt väljer de parlamentarism och kapitalism för att på bara ett år störta ner i avgrunden både ekonomiskt och socialt.

Inte ens den nya demokratin och yttrandefriheten går hem i Phnom Penh när barnen skriver, som en dotter till en av mina vänner, att många av de 500 kambodjanska studenterna i förra Öst-tyskland måste avbryta sina studier. För att undvika att misshandlas av nynazistiska gäng tvingas de dessutom att fly in från mindre städer där de studerat till den något större säkerheten i Leipzig.

Om staterna i Östeuropa, som verkade så stabila, rika och progressiva, kan rasa samman så lätt, behöver inte en kambodjan förorda en hårdare politisk linje, eller vara röd khmer i smyg, för att tro att parlamentarism kan vara lite väl förhastat.

I Vietnam, där faran för krig är över och ett nytt välstånd är uppenbart, svarade den ledande förespråkaren för marknadsekonomi Nguyen Xuan Oanh på några västerländska journalisters frågor om parlamentarism. Han hänvisade till att Sydkorea hade utvecklats med diktatorn Park

Chung Hee vid makten, Taiwan med Kuomintang och Singapore med Lee Ku-an Yew. Så lockande är den västerländska parlamentarismen, inte bara för politiska hårdingar, utan även för kapitalismens mest entusiastiska förespråkare.

Brutna löften

En hårdare politik i Kambodja, om det handlar om det, måste också ses mot bakgrund av det som *inte har hänt* som svar på de försiktiga stegen mot perestrojka och glasnost i Indokina de senaste två åren, och som i själva verket började där till och med tidigare än i Östeuropa. Sedan 1979 hette det att problemet var de vietnamesiska trupperna i Kambodja och det fanns outtalade löften om att deras tillbakadragande skulle innebära att USA och ASEAN-länderna lättade på det ekonomiska och politiska trycket.

Trupperna åkte hem men ingenting hände utom i Thailand. Uttalanden av höga ämbetsmän i Washington kan faktiskt tolkas som om de vill att Vietnam åter skall blanda sig i Kambodjas inhemska angelägenheter för att hjälpa USA att nå sina politiska mål. Regeringen i Vietnam följde rekommendationer från IMF och Världsbanken och politiken i Kambodja 1989 var liknande. IMF skrev 1989 en rapport som berömde den vietnamesiska regeringens åtgärder och rekommenderade i starka ordalag att Vietnam förtjänade normalisering av ekonomiska förbindelser, investeringar och bistånd. USA sade nej.

Washingtons klivna tunga

Hur skalregeringen i Phom Penh tolka det? Speciellt när deras politik har skapat inflation, en flod av importerade lyxvaror och politiskt farliga klassklyftor? Till och med när regeringen i Washington till sist fattade det minimala konkreta beslutet att inte längre stödja röda khmererna i FN, skärptes restriktionerna för USA-medborgares resor och USAs handel med Vietnam och Kambodja.

Beslutet kom dessutom tio år för sent och gjordes mest för att lugna den inhemska kritiken samtidigt som stormakterna försöker genomdriva en lösning i Kampuchea som diskriminerar regeringen i Phnom Penh. Det är inte svårt för kambodjanerna att med en viss cynism uppfatta det som en del av modellen från Nicaragua tillämpad på Kambodja.

Alla så kallade fredsplaner har utformats för att upplösa regeringen i Phom Penh. Det började med Australiens så kallade Röda Bok i februari 1990 där författarna tackade den amerikanska kongressledamoten Stephen Solarz och prins Norodom Sihanouk *och ingen annan* för inspiration. Utanför röda khmerernas led finns det inga mer kompromisslösa fiender till regeringen i Phom Penh än Solarz och Sihanouk. Hun Sens vägran att gå med på kraven att upplösa sin regering, eller att överlåta all makt till FN, behöver inte skyllas på Chea Sim. Han har stöd av alla kambodjaner i och utanför landet som fortfarande fruktar röda khmererna och till och med fientligt inställda journalister medger att det är majoriteten av befolkningen.

Ut på landsbygden

Veckan efter jag träffade mina vänner skulle männen i familjerna resa ut för att tjänstgöra på landsbygden. Det betyder två veckor eller en månad i en avlägsen by där de skall leva med befolkningen och försöka vinna deras stöd för regeringens politik. Det är obligatoriskt för alla statstjänstemän och partimedlemmar utom dem i politbyrån, men inte för spekulanterna som importerar lyxbilar och farliga mediciner och dricker cognac med journalister på hotellen i Kambodja och kanske underhåller dem med den senaste skräckhistorien om skatter inspirerade av Chea Sim.

Destinationen kan vara i Siemreap eller Koh Kong, områden där det finns risk för angrepp från röda khmererna. Det är en plikt som en del inte kommer tillbaka från. Men om det förut fanns tillfällen då tjänstemän från Phnom Penh måste rättfärdiga politiska åtgärder som de själva inte var särskilt entusiastiska över, råder ingen tvekan om att de nu kommer att anstränga sig till det yttersta för att berätta för sina isolerade landsmän om Hun Sens syn på freden, Chea Sims kommentarer om sociala och ekonomiska orättvisor och faran med sirensånger om parlamentarism och slapp ekonomisk politik innan freden är garanterad.

Om de hade läst det, skulle de kanske jublat åt en kommentar av en ”vanmäktig” FN-tjänsteman som citerades i Bangkok-tidningen *The Nation* den 26 november. Han ”varnade att om inte kambodjanerna tar sig samman och uppnår en tidig lösning på konflikten riskerar de att ställas åt sidan av resten av världen”

Om att ställas åt sidan betyder att *ingen* ger någon mer hjälp, fristäder eller diplomatiskt stöd till någon fraktion, speciellt inte till de röda khmererna, kan det från Phom Penhs horisont vara den bästa lösningen.

Översättning: *Sven Ekberg*

Micheal Vickery har studerat utvecklingen i Kambodja i många år. Han talar och läser khmerspråket och tjänstgör för närvarande som lärare och forskare vid humanistiska fakulteten vid universitetet Sains Malaysia i staden Penang i Malaysien.

Ur *Kommentar* 1-2/1992

Överlever Kambodja "freden"

Det kambodjanska fredsfördraget undertecknades i höstas.

"Landet överlever kanske inte den här freden", förutspår kambodjakännaren Michael Vickery, som ser en ny kolonial struktur växa fram med FN och biståndspersonal högst upp i hierarkin. Denna rapport publiceras här i förkortat klick.

Den 23 oktober undertecknades den kambodjanska fredsöverenskommelsen. Men i Phnom Penh förekom inget firande, man dansade inte på gatorna eller instiftade någon ny officiell helgdag. Texten i överenskommelsen publicerades inte omedelbart i lokalpressen och återgavs inte ens i detalj. När jag en vecka senare lämnade Kambodja hade den bara spritts bland de högst uppsatta i regeringen, några viceministrar påstod att de inte hade sett den ännu. Det kan hända att den tydliga bristen på entusiasm avspeglar en verklighet. Som en ekonomisk expert med lång erfarenhet från Kambodja sade: "Kambodja överlevde kriget, amerikanska bombningar, Lon Nols oduglighet, Pol Pots grymheter och de senaste tolv årens fattigdom, men landet överlever kanske inte den här freden."

Jag tror inte att det är en orimligt pessimistisk ståndpunkt. Jag hoppas att han, och jag, har fel. Men om vi inte har det är det viktigt att någon har sagt det nu, inte bara som en andrahands-gissning för några år framöver.

Vi får inte glömma att Kambodja har varit offer för ett brott mot mänskligheten. Jag menar inte det i det oändliga omtalade folkmordet från "Pol Pot och de röda khmererna" eller "vietnamesisk aggression" som alltför ofta har använts som ursäkter för att inte göra någonting eller också fel saker. Jag talar om ett internationellt brott mot mänskligheten som innebär att man isolerade ett land ekonomiskt och politiskt, ett land som redan 1979 befann sig på den lägsta nivån för mänsklig existens och därmed fysiskt väckte liv i, moraliskt rehabiliterade och beväpnade den politiska fraktionen i det egna landet efter det redan katastrofala kriget 1970-1975. Detta är de röda khmererna, officiellt Demokratiska Kampuchea, styrda av samma personer som regerade i Kambodja från 17 april 1975 till 7 januari 1979.

USA bär ansvaret

Det största ansvaret för detta brott måste läggas på USA. Amerikanerna, av vilka en del var högt uppsatta politiker, hade varit de mest högröstade när det gällde att fördöma det Demokratiska Kampuchea (de röda khmererna) under den tid de hade makten. Men så snart de störtades gjorde USA allt för att de skulle komma till makten igen. Ett intensivt samförstånd om det här brottet rådde mellan Kina och det mesta av ASEAN (Sydöstasiatiska förbundet), särskilt Thailand, och åtföljdes knappt av ett pip av protest från de större kapitalistländerna Japan, Australien och Västeuropa.

Fredsfördraget

FN tar över ministerierna

När nu den nya så kallade fredsöverenskommelsen öppnar vägen för normala utländska förbindelser och internationell hjälp kan det vara för sent. De som faller krokodiltårar över möjligheten för att de röda khmererna ska kunna återta makten har alla outplånligt blod på händerna om det skulle inträffa.

Vad innebär de nya överenskommelserna politiskt? I värsta fall har Staten Kambodja, SOC (från

1979 till 1989 Folkrepubliken Kampuchea, PRK) skrivit under på att den ska försvinna. Om FN läser överenskommelsen bokstavligt och upprätthåller den tolkningen kan FN kontrollera fem nyckelministerier: inrikes-, försvars- finans- utrikes- och informationsministeriet på grundval av att dessa ministerier kan påverka valet. FN kan också ensidigt bestämma att andra ministerier eller departement styrs av samma skäl.

När man känner till FN-personalens förväntade nationella ursprung, och den anti-SOC-propaganda som tycks ha accepterats förbehållslöst i deras kretsar, betyder faktiskt en FN-kontroll av dessa ministerier i själva verket *ett internationellt ingripande för att ge röstningen tyngd mot SOC*. En sådan utgång är ännu säkrare om man tar hem kambodjaner, som bosatt sig utomlands, för att vara tolkar eller som de upp till 40 000 övervakare som man tror är nödvändiga för att valen ska gå rätt till. Som grupp är de tidigare flyktingarna stora motståndare till PRK/SOC.

Förvirrad FN-kartograf

Det första rapporterade exemplet på FN-ingripande i kambodjansk politik illustrerar mycket väl den förvirring och det slöseri som blir en följd av att människor med de bästa avsikter, som kanske är experter på sina områden men fullständigt okunniga om Kambodja, anstränger sig.

Robert McKay, en amerikansk kartograf med uppdrag från FN att dra upp områdesgränser tillsammans med en vald övervakningsgrupp, för de planerade valen, har sagt att han inte fått tag på kartor som stämde... ”förrän sista dagen när vi hittade en fransk karta, som visade de politiska gränserna från 1966.”

Hur otroligt det än kan låta hade FN-gruppen tydligen inte kontrollerat de fem stora regeringarnas bibliotek. Bland dem har åtminstone fransmännen och amerikanerna fullständiga uppsättningar av kartor över Kambodja före 1970. Också universitetsspecialister som sysslade med Kambodja kunde ha försett MacKays grupp med områdesgränser. Och dessutom, vilket vilken NGO-tjänsteman som helst hade kunnat tala om, såldes aktuella kartor, en del med distriktsgränser i stor skala 1:50 000 dagligen på de större restaurangerna vid tiden för MacKays besök. Dessa kartor är uppdateringar av de vietnamesiska beväpnade styrkornas kartor som gjordes under samarbetet mellan amerikaner och khmerer under 1960-talet eller början av 1970-talet. Man kanske inte har gjort någon helt ny kartografi, men de bästa tidigare kartorna har gjorts under de senaste tio åren, och är lätta att få tag på i Phnom Penh.

De kunde också ha bett myndigheterna i Phnom Penh om kartor eller anteckningar om distriktsgränser som använts vid valen 1981, men det tycks inte som FN:s valgrupp hade hört talas om en sådan procedur.

I ett australiskt fredsförslag utgick man från att Kambodjas regering i Phnom Penh och koalitionsregeringen i det Demokratiska Kampuchea (CGDK) hade samma ställning och legitimitet. Och helst ville de ha ett högsta nationellt råd (Supreme National Council, SNC), som skulle bestå av ”de fyra partierna (varav tre finns inom CGDK) och uttryckligen grundat på en fyrpartiparti-grund” och som oåterkalleligt skulle överlåta all ”regeringsmakt lagligt, exekutivt och juridiskt till FN:s generalsekreterare”.

I de slutliga överenskommelserna lyckades SOC hålla kvar sin formella existens och undvika den upplösning som tidigare planer hade förutsett. De lyckades också se till att Phnom Penh blev säte för det högsta nationella rådet (SNC, Supreme National Council), den överstatliga organisation, som bestod av sex representanter från Phnom Penh och två vardera från de tre motståndsfraktionerna, FUNCINPEC, som från början leddes av prins Sihanouk, KPNLF, till namnet lett

av Son Sann och Kampuchéas demokratiska parti, som vanligtvis kallas Röda khmererna, det vill säga Pol Pot, Ieng Sary och Khieu Samphans grupp.

Strid om överenskommelsen

Under den nya överenskommelsen har valen, som på prov planerats till 1993, så långt som möjligt ordnats mot SOC. Efter många protester undertecknade de en överenskommelse om provinssiell representation i motsats till den tidigare kambodjanska regeln, en regel som kommer att ge fienderna den största chansen. Särskilt Röda khmererna och vilket annat parti som helst som kan bildas. Och det kan bli många. En annan bestämmelse i överenskommelsen innebär att vilken grupp som helst på 5 000 personer kan registreras som ett politiskt parti. Vissa cyniker kan hävda att det troliga antalet med hänsyn till lokala tendenser kan bli den vuxna befolkningen dividerad med 5 000. Mångpartisystemet som har antagits både i överenskommelserna och i programmet för det nya "People's Party", kommer förmodligen att skapa en okunnig lagstiftande församling och en maktlös regering.

Ojämlig demobilisering

En viktig del i den nya fredsöverenskommelsen, liksom i alla sådana, är tillgången till de väpnade styrkor som använts i strid. Också i den här frågan har man motarbetat SOC. Ytligt sett förefaller villkoren rättvisa. Sjuttio procent av alla beväpnade styrkor ska demobiliseras. Men den största styrkan tillhör SOC och att bara demobilisera förkastar dessa arbetslösa män till en ekonomi där det bara finns lön för några få, och där det inte finns framtidsutsikter för en vettig anställning.

Den näst mäktigaste gruppen, det så kallade Demokratiska Kampuchéas parti, mer känt som Röda khmererna, har inte samma problem. Tack vare hjälp från Thailand och från västländerna har de självförsörjande läger nära gränsen till Thailand. Där är ordet demobilisering bara teoretiskt. Soldaterna kan snabbt förvandlas till obetalda arbetare och alla får stöd från partiet och de fonder som skapats genom lönsamma affärer med virke och ädelstenar med Thailand. Chefen för Thailands nationella säkerhetsråd har sagt att Thailand inte bara kommer att fortsätta att delta i den här maskeradade utan också, trots internationella protester, tillåta den påtvingade omflyttningen av befolkning från områden som behärras av Röda khmererna och låta dem utöka antalet soldater och på så sätt bevara ett större antal militärer efter "demobiliseringen".

De två andra väpnade styrkorna, Son Sanns KPNLF och Sihanouks ANC, kommer förmodligen trots att de inte anses vara av militär betydelse, följa med sin ledare in i Kambodja, där demobiliseringen av dem kommer att utöka det ekonomiska och sociala trycket från SOC:s demobilisering. Särskilt KPNLF skulle kunna ställa till besvär på grund av splittringen mellan en civil fraktion under ledning av Son Sann och en militär flygel under general Sak Sutsakhans ledning som inte respekterar Son Sanns överhöghet.

Om fredsöverenskommelserna hade haft fredliga avsikter och syftat mot en framtid för Kambodja, och inte bara handlat om demobilisering, skulle de ha ställt för att dessa tidigare soldater blev statsanställda arbetare under fortsatt militär disciplin. Med hjälp av internationella krafter hade de kunnat ta bort de militära resterna och bygga upp den infrastruktur som behövs omedelbart. De kunde t ex undervisas av utländska militära experter för att söka efter minor och ta bort dem. De kunde utbildas som skogsvaktare för att förhindra skövlingen av Kambodjas redan svårt skadade skogar.

Repatriering till vad?

Ett problem som har anknytning till det här gäller de repatrierade flyktingarna, ungefär 300 000 i

läger i Thailand. Man förutsätter att de ska återvända till Kambodja. Man förutsätter också att de flesta av dem återigen ska slå sig ner som jordbrukare i nordvästra Kambodja, det bördigaste risområdet och där det i teorin fortfarande finns obrukat land. Den senare förutsättningen har jag hört grundas på en förfrågan bland familjeöverhuvuden. De tillfrågades om sin tidigare sysselsättning och de flesta svarade jordbrukare.

Då förbiser man den omständigheten att en mycket stor andel av flyktingarna, kanske 30-40 procent, är ungdomar, som har tillbringat större delen av sitt liv i flyktingläger och aldrig arbetat som jordbrukare eller över huvud taget i något meningsfullt arbete. Man kan vara nästan säker på att de vägrar att bli jordbrukare utan vill resa till Phnom Penh där de kommer att försöka förtjäna sitt uppehälle genom att sälja småsaker, på andra vågsamma företag och brottslighet. Också deras föräldrar, som kanske en gång varit jordbrukare, har kanske förstörts för nyttigt arbete av en alltför lång vistelse i flyktingläger där de drömt om emigration till västerlandets inbillade paradys. Men om de vill bli jordbrukare kan det ha blivit mycket svårare på grund av den markprivatisering som nu pågår.

Som påspädning på detta väldiga sociala problem har man bara anslagit en del av den budget som behövs för repatrieringen. Den mark som det var meningen att de skulle återbosätta sig på har inte granskats och är inte säkert fri från minor. Och om de hävdar att de vill återvända på egen hand har UNHCR inte några medel för att ta emot dem, skydda dem eller garantera dem den starthjälp som utlovats.

Fara för bräcklig ekonomi

De nya fredsöverenskommelserna hotar inte bara den politiska stabiliteten utan tycks också vara en säkerhet för att den bräckliga ekonomin ska undermineras, nu förd till en brytpunkt genom den nya anpassningen till den fria marknadens medicin, inte precis universalmedicin, som leder till att all ekonomisk verksamhet huvudstörtat privatiseras.

Trots alla objektiva svårigheter visade ekonomin fram till 1989 vissa grunder för optimism. Enligt en nyligen gjord FN-undersökning ”med hänsyn till förödelsen efter krig och inre stridigheter, har det centralstyrda ekonomiska systemet... uppnått framgångar som inte går att ifrågasätta... särskilt märkbara i sättet att återupprätta produktionsnivån till en normal nivå och påskynda den ekonomiska tillväxten till en anständig per capita storlek från den rutinmässiga låga nivån i slutet av 1970-talet.” Som man säger i en annan undersökning har ekonomin återhämtat sig bra sedan 1960-talet trots det fortsatta behovet att koncentrera sig på inre säkerhetsfrågor och bevakning av gränsområden.

Både de relativa framgångarna och den inneboende bräckligheten kanske underskattas om man ser tillbaka på 1980-talet som uppenbarligen var Kambodjas goda år. Kambodja fick då ett missuppfattat rykte om sig att vara ett land rikt på naturtillgångar och som, om landet fick vara ifred, skull kunna njuta av oändliga framsteg. Den åsikten förekommer fortfarande bland kambodjaner utomlands och de nya byråkraterna i Phnom Penh. Som en kambodjansk expert i den asiatiska utvecklingsbanken konstaterade: ”Sihanoukperioden ... var en period av konsolidering och tillväxt... utvecklingen nådde en nivå nära nivån för ekonomisk tillväxt med olika industrier, infrastruktur, sociala tjänster...”

I själva verket var den kambodjanska utvecklingen på 1960-talet mer en lånekapitalistisk variant. Det fanns få försök från statens sida att utnyttja inhemska kapital för utveckling. Eftersom den kambodjanska befolkningen under fransmännens herravälde hade tyngts av de högsta skatterna i Indokina försökte regeringen efter självständigheten inte ens driva in de skatter som var lagliga. Större projekt, antingen igångsatta med utländsk hjälp eller av staten, blev apanage för Sihanouks

gunstlingar, som blev förmögna medan räkenskaperna visade på katastrofala förluster.

Bristen på inre finansiering för staten bars upp av stora utländska bidrag. Särskilt gäller det USA som fram till 1964 bidrog med mellan 10 och 20 procent till budgeten. På det sättet lugnades befolkningen. Pengar som tjänades lokalt kunde gå direkt till privata förmögenheter bland överklassen utan att väcka något farligt missnöje bland befolkningen.

Outvecklat jordbruk

Helt i motsats till vanliga kunskaper var den kambodjanska risodlingen, huvudnäringen och den viktigaste exportvaran, torftig och med små utsikter till utveckling. Avkastningen var bland den minsta i världen och skulle inte kunna förbättras utan avsevärda investeringar i konstgödning, bevattningsanläggningar och nya metoder. Bönderna höll sig lugna bara på grund av de förhållandevis låga skatterna som gjorde det möjligt för dem att åtminstone äta tillräckligt tack vare sina egna produkter och inkomster från försäljning av dem.

Deras inkomster räckte inte till att investera i förbättringar som kanske hade ökat risskördarna. De kunde inte heller uppnå en levnadsstandard, mätt i konsumtionsvaror, som butiksägare, de flesta icke-khmerer, eller byråkrater på lägre nivå, hade. De senare representerade i det kambodjanska samhället och den kambodjanska ekonomin det första steget bort från jordbrukartillvarons slit. Det var sällan som ungdomar från jordbruksområdena kunde flytta till de utländskt behärskade kommersiella eller hantverksinriktade stadsområdena, och inte heller önskade de det så ofta.

Det finns några stora ekonomiska kännetecken som är förvånansvärt lika mellan 1960-talet och 1990.

Som en intressant jämförelse kan man ta de stora utländska hjälpprogrammen på 1960-talet. Också med den hjälpen gjorde Kambodja under hela 1950-talet och 1960-talet allt större handelsförluster och under 1960-talet led landet av budgetunderskott, inte på grund av produktiva investeringar utan för överklassens konsumtion. Nu rapporterar Coady och Desai att den snabba inflationen efter 1988 har berott på att man skaffat fram för mycket pengar för att betala de nya försvarsutgifterna efter det vietnamesiska tillbakadragandet och att budgetunderskottet 1989-1990 utgjorde 30 procent av alla utgifter.

Detta är exakt samma siffra som för den ekonomiska och politiska krisen 1963, när den framlagda budgeten innehöll ett nytt, stort underskott. Underskottet stod för ungefär 30 procent av alla utgifter. Skillnaden är att underskottet 1989/1990 bekostar försvar mot aggression utifrån, medan 1963 års underskott till stor del berodde på löner till statstjänstemän, som då utgjorde en privilegierad klass som konsumerade importerade lyxvaror. Då var Kambodja inte angripen och försvaret hade sedan 1951 bekostats med hjälp från USA. På 1980-talet har statstjänstemännen hela tiden varit underbetalda och PRKs politik har alltid varit att undvika att de blev en privilegierad klass som på 1960-talet.

En dramatisk förändring inträdde 1963-1964 när Sihanouk förkastade all hjälp från USA och försöken att få ekonomisk hjälp från andra länder bara lyckades delvis. Sihanouk formulerade en politik som innebar allmän sparsamhet, men den kunde inte få stöd från den överklass som krävde en levnadsstandard som var ohållbar i kambodjanska förhållanden. Följden blev att den kambodjanska jordbruksbefolkningen alltmer krävdes på ris för export och fick tyngre skattebördor. På så sätt började den alltmer ökande spänningen mellan landsortsbefolkningen och överklassen i städerna och som ledde till att Sihanouk störtades och kriget 1970-1975.

Det måste betonas att ingen kambodjansk regim sedan självständigheten, bortsett från det katastrofala DK, har försökt att existera med hjälp av egna tillgångar. Utländsk hjälp, allt större

från år till år, stärkte budgeten både för Sihanouks monarki (1954-1970) och Lon Nols republik (1970-1975). Ett av skälen var att hela den urbana sektorn vant sig vid utländsk lyxartad bekvämlighet och livsstil. Det var ett problem som PRK en gång tycktes ha haft för avsikt att förhindra med en politik med mycket låga inkomster, men som nu tycks dyka upp igen som en följd av den allt friare marknaden.

Socialistisk låt-gå-politik

Strukturen på PRK/SOCs ekonomi sedan 1979 kanske har skymts för ickespecialister av propaganda om ”kommunistisk diktatur” eller ”vietnaminspirerad stalinistmodell”. Det som många kommentatorer trodde var inte sant att ”modellen på det hela taget var huvudsakligast socialistisk enligt de vietnamesiska beskyddarnas tradition.”

I själva verket var Kambodjas ekonomiska organisation under PRK allt utom en diktatur eller stalinistisk. Den nya staten påstod sig vara socialistisk och konstitutionen erkände tre sorters ekonomiska organisationer, statlig, kooperativ och familjebaserad. Den första omfattade mark, gods, industri, finanser, transporter, handel med utlandet och en del storskaliga jordbruk, t ex industriella grödor och gummi. Den sistnämnda omfattade framför allt detaljhandel, konsthantverk och hantverk och reparationsarbeten, viss jordbruksverksamhet och faktiskt importhandel. Den kooperativa sektorn var till hälften privat, till hälften statlig och omfattade vissa företag i städerna som större restauranger och de två högsta av de tre nivåerna av solidaritetsgrupperna för jordbruket, som organiserats med avsikten att åstadkomma en storskalig kollektivisering på den högsta nivån.

Ändå insåg den nya ledningen 1979, vilken inspiration eller teoretiska förebilder den än hade, att vissa verksamheter under rådande förhållanden i Kambodja, där den icke-existerande, senare mycket svaga statliga och primitiva byråkratin var det mest kritiska, på gott eller ont måste överlämnas till privat initiativ. Dessa privata områden var förrådet, genom import eller inhemsk tillverkning, av de flesta konsumentvarorna, småskaliga tjänster, reparationsarbeten, tillagning och försäljning i liten skala av matvaror, tillverkning av konsthantverk och handel på de stora marknader som växte upp i alla städer. Inom några få år hade de så kallade hantverkarna utvecklats till riktiga småindustrier.

Fram till 1983 var skatter dessutom ett okänt begrepp och därefter låga och dåligt indrivna. Omfattningen av en nästan fullständig låt-gå-politik var större än i något utvecklat industriland. Det verkar faktiskt som ekonomiskt självmord i ett land där det främsta behovet bestod av att bygga upp en centralmakt för att möjliggöra vidare utveckling.

Vi kan anta att förutom de objektiva förhållandena med en icke-existerande stat och en befolkning som splittrats efter den traumatiska upplevelsen av DK påverkades det tidiga PRK av de politiska traditionerna från före 1975 och de ekonomiskt svaga Sihanouk- och Lon Nol-staterna. Den fullständiga frånvaron av socialt medvetande och civilt sammanhang eller civil moral i den kambodjanska kulturen har troligtvis också spelat en roll i sammanhanget.

Fler förmögna i Phnom Penh

Allteftersom förmögenheterna samlades i denna privata sektor breddades verksamheterna till utlandshandel inklusive import av motorcyklar, bilar, elektronikvaror och andra

lyxvaror och uppbyggnaden av större affärer, av vilka de mest uppenbara är den väldiga mängden av guldhandlare, apotek i Phnom Penh, och souveniraffärer som säljer kläder, silver och konsthantverk.

Den privata stadsförmögenheten fick oväntat stöd 1989 när ägandet av de lantegendomar dit de flyttat eller som de tilldelats gavs till befolkningen i Phnom Penh.

Också inom jordbruket, där avsikterna 1979 hade varit att utveckla storskaliga kooperativa enheter, fick jordbrukarna fram till 1984 tillstånd att disponera över eller konsumera sina produkter, och först så småningom införde man tvång som innebar leveranser till staten och beskattning. Att de socialistiska kooperativen inte var anpassade till kambodjanska förhållanden accepterades så småningom, och 1984 utfördes ungefär 90 procent av jordbruket av familjeenheter som deltog i ett minimum av kooperativt jordbruksarbete, fastän jorden fortfarande tillhörde staten.

Sund ekonomisk skötsel

Under åtta år, 1980-1988, sköttes den kambodjanska ekonomin, prisnivån och inflationsnivån ganska bra och de statliga lönerna var trots att de var ytterst låga inte helt meningslösa. 1979, innan man infört en ny valuta, fick statsanställda, administratörer, lärare, läkare, fabriksarbetare, sin lön i form av ris och andra nödvändiga varor. De uppmanades, också om de tvingades av omständigheterna, att odla en del av sin föda i egna odlingar eller fick tillstånd att sprida ut sig inom Phnom Pehns tomma markområden. Familjemedlemmar, som inte var statsanställda, sökte efter extra inkomster på den privata marknaden och med hantverksarbeten, som ökade fritt. Inom denna sfär utgjorde thailändsk bath, vietnamesisk dong, dollar och ris valutan. På den fria marknaden låg nivån på riel 1981 på ungefär 50 = 1 USA-dollar och i början av 1986 155-160 = 1 USA-dollar. Men i början av 1987 hade värdet förbättrats till 120 = 1 USA-dollar, en större framgång än i många favoriserade fattiga länder och långt bättre än i Vietnam. I slutet av 1988 hade valutan fallit igen till 150-155 = 1 USA-dollar och den officiella tillväxttakten hade sänkts till 149, vilket antagligen undergrävde alla nya inflationstendenser. Också när riel 1989 gick till 180-190 mot dollarn gick det inte emot den rapporterade ekonomiska tillväxten under samma period, och var fortfarande ett långt bättre resultat än det man hade erfärut i Vietnam.

Detta bevisade till att börja med att den kambodjanska ekonomin inte var bunden till eller styrd av Vietnam, som propagandister mot PRK hävdade. Det bevisade också att en sund ekonomisk skötsel fanns för PRK att tillgå någonstans ifrån, trots att källan aldrig har avslöjats, och enligt min mening har kambodjanska tjänstemän vägrat att diskutera den. Det är spännande att spekulera över om sovjetiska reformatörer, innan de kunde realisera sina idéer hemma, hade någon möjlighet att pröva dem i Kambodja vid en tidpunkt när man till och med i Vietnam var ovillig att genomföra en så snabb förändring.

Ekonomisk liberalisering

Följande två stadier av formell omorganisation och liberalisering har genomförts i fråga om ekonomin:

Efter den femte partikongressen 1985 erkändes en fjärde ekonomisk sektor, en privat sektor, för att ge utrymme för investeringar av inhemskt kapital i lättare industri. Detta innebar i själva verket att staten erkände verksamheter som hade funnits sedan 1979 och som kallades konsthantverks- eller hantverksproduktion, vilket nämnts ovan. När jag 1988 besökte två privata fabriker som tillverkade hushållsföremål av skrotad metall talade en ägare om för mig att han hade satt upp sin affär 1979. Stolt visade han ett diplom för framgång som hans fabrik fått från staten 1982.

1989 förekom en vidare strömning bort från ett formellt socialistiskt system. Det årets nya konstitution erkänner fem ekonomiska sektorer, statliga, blandat statliga-privata, kooperativa,

familjebaserade och privata, inklusive privat ägande och arvsrätt till jord. 1991 rusade man huvudstupa in i privatisering av alla sektorer.

Jordbruket

Bönderna äger sin mark

För närvarande äger bönderna sin mark trots att jordfördelningen inte har genomförts till fullo, och det kommer utan tvivel uppstå komplikationer när de återstående kooperativen bryts upp och djur och redskap ska fördelas.

Tjänstemän från World Food Program, WFP (programmet för världens livsmedelsförsörjning) och andra observatörer har kommenterat hur uppskattad den nya jordfördelningen har blivit, och de tror att friheten för jordbrukarna att disponera över sina överskott kommer att öka och leda till större ansträngningar för att öka produktionen och göra investeringar i förbättringar.

Det sägs att staten har dragit sig tillbaka från den sektor som omfattar livsmedelsproduktion. Med början 1992 ska man inte kräva jordbrukarna på skatter, inte tvinga dem att sälja till staten utan de ska få sälja sina skördar som de vill. Om denna frihet utvidgas till individuella exportörer över gränserna till Thailand och Vietnam, som nu är illegal men utbredd, återstår att se. Detta var också ett stort problem i slutet av 1960-talet och ett av skälen till den allt mer ökande brutaliteten från Sihanoukregimens sida. Utan tvivel kommer det att bero på de relativa priserna. Enligt WFP ligger de inhemska priserna nära världspriset, i linje med utländska ekonomiska råd och i motsats till thailändska och kambodjanska jordbrukares hopplösa tillstånd på 1960-talet.

Trots oro för flodöversvämningar i augusti och september verkar det som året 1991 fick en normal nederbörd efter flera år av onormal sådan. WFP förutsäger en ökning av den sammanlagda produktionen jämfört med tidigare år, och matematiskt sett tillräcklig tillgång (164 kg/person).

En låg nederbörd var ett viktigt skäl till den dåliga produktionen under föregående år. Förhållandena i Kampot var mycket ovanliga 1988-1990 liksom i de nordligare delarna av inlandet Tonle Sap. Kriget var ännu ett problem. Det fanns upp mot 200 000 förflyttade jordbrukare och andra som inte längre kunde arbeta. Dessutom hade antalet av dragboskap (oxar och vattenbufflar) fortfarande inte kommit upp i nivå med det antal som fanns före kriget. Detta utgör ett särskilt problem för de småjordbrukare som blivit flest efter upplösningen av kooperativen och privatiseringen av små jordbruk. 1990 saknade Kambodja 90 000 ton ris av ett behov på 1.4 miljoner. Ungefär en tredjedel av detta lämnades som hjälp.

Den förväntade goda skörden och den nyligen genomförda privatiseringen av jordbruksmark betraktas som viktiga när det gäller att upprätta fred och hålla tillbaka Röda khmererna, som räknar med missnöje från fattiga bönder, liksom på 1960-talet, för att få stöd.

Men om friheten ifråga om jord och marknad återigen leder till att bönderna blir skuldsatta har de inte stor nytta av de goda marknadspriserna och problemen från 1960 kommer tillbaka. En undersökning av den franska organisation GRET visar att detta verkligen är faror att räkna med. I många samhällen, på vissa ställen upp till hälften, sköts jordbruken av kvinnor, och uppdelningen av tidigare kooperativ i familj jordbruk innebär att de fattigare familjerna inte kommer att ha tillräckligt mycket arbete, dragboskap för plöjning eller på en del ställen inte tillräckligt mycket jord. Som en följd av detta kan de tvingas att sälja den jord de fått sig tilldelad och bli jordbruksarbetare hos förmögnare jordbrukare.

Det borde kanske ha varit bättre att bara ge nyttjanderätt och arvsrätt till familjer och förhindra

försäljning av jordbruksmark, men det skulle stridit mot den fria marknadsekonomiska universalmedicin, som de kambodjanska byråkraterna har fått i sig. Det är också troligt att de nyrika i städerna har siktet inställt på markområden för spekulativa investeringar. Enligt GRET-rapporten har detta redan inträffat i områdena nära Phnom Penh.

Svårare mekanisera

När kooperativ var det som gällde fick man traktorer från Sovjetunionen och de har visat sig användbara inom vissa områden. Vissa tjänstemän inom de ekonomiska ministerierna ser fram mot ett mekaniserat jordbruk för att möta Kambodjas livsmedelsproblem, och Son Sann har upprepade gånger hävdat att en mekanisering av jordbruket ingår i hans politik.

I likhet med konstgödning begränsas användningen av traktorer i Kambodja på grund av miljön. De är bara lämpliga för vissa sorters mark, på stora fält, inte på familj jordbruk, där områdets storlek ger en avkastning som gör skäl för kostnaden och där ägarna kan bekosta den. Med den nya privatiseringen, när tidigare kooperativ delats upp i familjelotter, blir traktorer oanvändbara på en del ställen, också där de skulle ha passat för jorden.

På kort sikt finns det förmodligen inte på grund av att privatiseringen blivit så populär, någon grund för att starta nya kooperativ eller att utvidga traktorekonomin.

Skogsbruket

Okontrollerad skövling

Kambodjas skogar utgör en av de viktigaste källorna i fråga om naturtillgångar, en tänkbar viktig grund för exportinkomster och en grund för industriell utveckling om skogarna sköts bra och inte kalhuggs vilket har inträffat Thailand.

En sådan skogsskövling har minskat de skogsbeklädda områdena med ungefär 50 procent sedan 1970. Under mitt senaste besök i oktober 1991 pekade vänner på områden som tidigare var rikt skogsbeklädda men nu bara är kala kullar. Det är ingen tvekan om att kalhuggningen, liksom i Thailand och i Filippinerna, bidrog till de senaste månadernas svåra översvämningar.

Trots att skogarna fortfarande tillhör staten tycks det inte finnas någon kontroll över avverkningen, och det mesta timret säljs till thailändska bolag. Detta gäller både de två områden som behärskas av Röda khmererna, och utgör en av deras viktigaste inkomstkällor, och i de områden som kontrolleras av SOC, där man emellertid kan ifrågasätta om vinsterna tillfaller framför allt staten eller går till privata intressen. Skogarna är ett av de största föremålen för thailändska intressen i Kambodja. De vill täcka behovet av timmer som delvis har hindrats genom Thailands eget förbud mot fortsatt avverkning, även om förbudet efterföljs på ett dåligt sätt.

Trots att den internationella uppmärksamheten under de senaste åren riktats mot Röda khmerernas avverkningsverksamhet, tycks de första försöken att sälja av de nationella rättigheterna till den thailändska marknaden ha initierats av Sihanoukgruppen 1982.

Fler nedslående nyheter i slutet av oktober 1991 var ryktet om att man undertecknat kontrakten för att bygga tre stora japanska sågverk. Om dessa är sanna kan de bara innebära en ännu större skövling av Kambodjas naturtillgångar för att tillfredsställa utländsk förbrukning.

Industrin

Föråldrad maskinpark

Industripolitiken efter 1979 gick ut på att återupprätta de industrier som hade funnits före 1970. 1984 meddelade industriministeriet mig att det fanns 57 fabriker i statlig ägo med 15 400 arbetare, och ett liknande antal har rapporterats av observatörer nyligen. De omfattade elektricitet, transporter, byggen, textiltillverkning, framställning av kemikalier, livsmedel, tobaksframställning, läskedrycker, tvål, papper, bildäck och andra gummivaror. Ingen av dem, bortsett från tobaksodlingen och läskedryckstillverkningen, producerade enligt produktionsplanerna på grund av otillräcklig utrustning oförmåga att utnyttja de importerade råvaror som behövdes eller otillräcklig produktion av inhemska råvaror som bomull för textiltillverkning.

De mest framgångsrika industrierna var de minst viktiga, de som tillverkade cigaretter och läskedrycker. De större fabrikerna som producerat viktiga varor, t ex textilier och bildäck, båda baserade på inhemska råvaror, har fungerat långt under sin förmåga. Skälen är de samma i hela landet, föråldrat maskineri, brist på reservdelar, brist på pengar för att importera delar och förråd, så som vissa råmaterial och kemikalier.

Man har inte sagt det, eller ens förstått det, men i de flesta fall kunde man inte längre köpa behövliga reservdelar till något pris därför att de inte finns längre. De maskiner det gäller används inte längre och används inte någon annanstans heller.

En typisk textilfabrik kan ha en blandning av belgiska, tjeckiska, kinesiska och tyska maskiner, alla tillverkade under 1950- och 1960-talet. Det enda sättet att få fabriken att fungera tillfredsställande är att byta ut hela maskinparken.

Privatisering på gång

Fram till 1985-1986 var alla statliga industrier centralt kontrollerad i fråga om planering och ekonomi, och som de gärna erkände fullföljdes planerna sällan, om det nu bara berodde på de objektiva skäl som angetts ovan, dålig maskinell utrustning och brist på råvaror.

Med början 1986 eller 1987 infördes en viss grad av decentralisering, både ifråga om planering och ekonomi. Men nu har detta tagits över av ett beslut att privatisera nästan all industri så snart som möjligt, bortsett kanske från gummi- och elektricitetsindustrin. Privatiseringen innebär att man antingen hyr ut statlig egendom till privata entreprenörer, det vanligaste sättet för närvarande, eller säljer den. Enligt industriministern har mer än 30 av de tidigare halvstatliga fabrikerna privatiserats.

Två som har sålts är en cykelfabrik, som sålts till kinesiska khmerer för 440 000 dollar, och en tvålfabrik, som sålts till inhemska khmerer tillsammans med thailändare för 85 800 dollar. Fabriker som tillverkar livsmedel, textilier, alkoholhaltiga drycker, kemikalier och verktyg har hyrts ut inklusive ett bryggeri till en australisk grupp. Hyrorna betalas i dollar men skatterna kommer att tas in i riel. De flesta investeringarna görs av utflyttade khmerer och kineser som går samman med invånarna eller bildar bolag med regeringen.

För teoretiker som förespråkar en fri marknad tycks allt detta mycket positivt, men bidragen till en utveckling på lång sikt är problematisk.

En svensk ekonom, (Börje Ljunggren, SIDA) som har skrivit om ekonomin i Vietnam, Laos och Kambodja, har karaktäriserat ekonomierna, och särskilt dem i de socialistiska regimerna, som system där "ideologien bedriver ekonomin". Detta är kanske sant, men detsamma kan sägas,

särskilt nu när kapitalismen har ”vunnit det kalla kriget”, om USA och länderna i tredje världen där man på inrådan via råd eller exempel från USA håller undan för en extremt fri marknad. Av ideologiska skäl förkastar man sociala program som är uppenbart nödvändiga, och stora delar av befolkningarna lever kvar i en fattigdom därför att effekterna av de reformer som skulle behövas för att de skulle kunna leva ett hyfsat liv skulle innebära ”socialism”.

Om Kambodja inte utsatts för den ogynnsamma USA-styrda ekonomiska blockaden och återupprättandet av resterna efter Pol Pots regim vid gränsen mot Thailand visar allting på att efter 1980 skulle det långsamt men stadigt ha utvecklats ett system, en blandning av socialism och fri marknad, på samma sätt som man förutspår för Östeuropa och kanske slutligen för de tidigare sovjetiska republikerna. I stället var man tvungen att göra de årliga investeringarna i försvaret, grunda en armé och köpa vapen, vilket ledde till att den lilla tillgången till arbetskraft fördes bort från produktivt arbete och ökade pressen av inflationen.

Som en följd av detta och efter åtta års relativt stabil ekonomi steg inflationen snabbt till 400 procent efter 1988 sedan man gett ut för mycket pengar på nya försvarskostnader efter det vietnamesiska tillbakadragandet. Och i ett budgetunderskott 1989-1990 utgjorde det 30 procent av utgifterna. I början av 1991 hade rielens sjunkit till ett värde av 700 = 1 dollar, och i oktober 1991 var det 1100-1200.

Trycket utifrån och den åtföljande ekonomiska försämringen tvingar den kambodjanska regeringen och partiet att vidta åtgärder som oundvikligen kommer att försvaga staten.

Inhemskt kapital till överklasskonsumtion

Industriministern berättade för mig att de nya förmögenheter som skapats tack vare fri marknadsekonomi som existerat sedan 1979 i mycket ringa grad har investerats i de viktigaste produktiva områden som släppts till den fria sektorn av regeringen. De nya dollarmiljonärerna föredrar att fortsätta med att importera lyxvaror eller att investera i hotell och nattklubbar avsedda för turister och den väntade personalen från FN.

Den nya lagen för utländska investeringar är mycket generös i fråga om att föra tillbaka kapital till hemlandet, vinster och skattelättnader.

Jag har ett intryck av att man i Kambodja, både staten och de privata sektorerna, liksom på 1960-talet hoppas på bidrag utifrån, investeringar och hjälp, för att balansera budgeten och bli av med nödvändigheten av att skaffa fram inhemskt kapital för produktiva ändamål och låta detta användas till överklassens konsumtion.

En av de mest omtyckta dagdrömmarna i Phnom Penh handlar om turism som en snabb källa till välfärd, och man ser Thailand som ett exempel. Därför uppmuntras byggandet av nya lyxhotell i samarbete med utlänningar eller med inhemskt kapital, uppenbarligen utan hänsyn till de negativa effekterna av den sortens utveckling i ett så fattigt och bräckligt land som Kambodja, eller ens i det rikare och tryggare Thailand.

Det är troligt att inte ens de måttliga skatter som slagits fast lagligt för import kommer att tillämpas på grund av statsapparatusens svaghet.

Inhemska småföretagare hotas

En olycklig, till och med ekonomiskt tragisk tänkbar följd av det sätt på vilket privatiseringen genomförts är att de genuina inhemska småföretagarna har krossats. De har sedan legaliseringen för en viss sorts privat verksamhet 1985, eller ännu tidigare, riskerat eget kapital för att tillverka nyttiga varor av inhemska material. Jag har tidigare beskrivit två små fabriker som tillverkar hus-

hållsredskap och andra redskap av skrot, och i oktober 1991 träffade jag en liknande entreprenör i vars fabrik man tillverkade ståltråd. Det finns dussintals sådana företag i Phnom Penh, som sysselsätter hundratals arbetare. De flesta företagen är sino-khmerer, och förutom industri-tillverkningen har de sedan 1979 varit aktiva i fråga om att starta restauranger och mindre hotell.

En minister i ett av ekonomiministerierna erkände att de kanske för illa av de nya privatiserings-åtgärderna, men han skyllde på de högre eltaxor som de måste betala nu. Det förefaller mer troligt att de inte kan konkurrera med inflödet av utländskt kapital. Ägaren till en restaurang, som funnits i flera år, berättade för mig att han blivit utkonkurrerad av en utlänning som hyr restaurangen i en statligt ägd byggnad. I stället för att utvidga sin verksamhet till andra restauranger som han hade hoppats på kommer han att inom fem månader inte ha någonting.

Den inhemska företagsverksamheten kanske bestraffas nu, medan affärsmän som gör snabba affärer och utlänningar gynnas.

Statsförvaltningen avfolkas

Sökandet efter snabba och lättförtjänta pengar sprider sig i statsapparaten och försvagar ytterligare den redan ömtåliga strukturen. Jag talar inte om korruption, utan om flykten av statsanställda, som med de nya bestämmelserna fått rätt att arbeta för utländska företag det stora antalet NGO, Non Government Organizations, de förenade utländska-inhemska företagen och utländska journalister. Vissa departement är helt övergivna, och det är de skickligaste som ger sig iväg, därför att de är de som har bäst möjligheter att få en liknande ny anställning.

Det är svårt att anklaga dem för deras beteende, då deras löner nästan sedan början av PRK inte ens har räckt till det mest grundläggande levernet.

En ”bra” statlig lön 1991 är knappt värd mer än 10 dollar i månaden. För den kan man nästan köpa de femtio kilo ris som behövs till en familj på fyra personer, medan en chaufför anställd av ett internationellt företag tjänar 100 dollar och andra anställda av utlänningar nu får 200 dollar i månaden. I nya kontrakt mellan tidigare statlig industri och privata entreprenörer ställer man krav på 25 dollar per månad som en minimilön, betalbar i riel till marknadspris, vilket innebär att bara hälften av inkomsten måste ges ut för familjens risåtgång. Detta är mycket mindre, faktiskt sett än de löner som betalades av lokala entreprenörer för fem år sedan. De var tio gånger så stora som en statlig lön och helt tillräckliga för en godtagbar levnadsstandard.

Detta är kanske ett skäl till att inhemska företagare inte kan klara den utländska konkurrensen. De har inte råd att erbjuda dollar som de utländska företagen, medan staten som törstar efter utländska investeringar drar till sig sådana genom att ”garantera” löner som är de lägsta i Sydostasien och knappast tillräckliga. Med den arbetskraftsresery som utgörs av demobiliserade soldater och återvändande flyktingar har arbetarna ingen möjlighet att välja. Mot denna sorts konkurrens har de inhemska kapitalisterna inte någon möjlighet att hålla uppe lönenivån eller sälja sina produkter.

En ny samhällspyramid

I Kambodja, med sin utsugna befolkning och svaga statsledning, kommer explosionen av dollarpriset att skapa en form av kolonialt samhälle och en dubbel ekonomi med FN, internationell och privat biståndspersonal högst upp och deras kambodjanska anställda, före detta SOC-tjänstemän, i roller som påminner om den traditionella kompradoren, som får löner som kanske är en bråkdel av anställdas inkomster men ändå många gånger högre än de landsmän som utför motsvarande arbete inom den inhemska ekonomin.

I detta sammanhang får vi inte glömma att den mångmiljonsbudget, som har avsatts för FNs fredsbevarande projekt, till stor del kommer att användas till underhåll av utlänningar och därigenom lyxkonsumtion inom den kambodjanska ekonomin där den kommer att åstadkomma ännu större inflation och inte på något sätt bidrar till en utveckling. Kanske ska vi hoppas att den begärda FN-budgeten inte uppfylls och att dessa verksamheter på så sätt minskas till symboliska proportioner.

Michael Vickery Penang, Malaysia December 1991

Översättning: Jane Degerman

Michael Vickery är professor i khmeriska språk vid universitetet i Penang.

I nästa nummer av *Kommentar* fortsätter Michael Vickerys rapport. Där diskuteras biståndet till Kambodja och faran med de Röda khmererna.

Ur *Kommentar* 3/1992

Stormaktspel i Kambodja: De röda khmererna tillbaka i politiken

Kambodja behöver mycket hjälp och på grund av de skador resten av världen har åstadkommit, särskilt det rika västerlandet, borde sådan hjälp ses som en skyldighet.

Det är inte ”humanitär hjälp”, vilket till och med USA ibland har medgivit och som får givarna att känna sig väl till mods, som behövs mest. Det finns tillräckligt med mat i Kambodja om den fördelas lika, och nödvändiga kläder finns antingen att tillgå eller så kan de tillverkas på platsen.

De mest överhängande behoven gäller infrastrukturen och att stärka staten så att den kan övervaka och på ett intelligent sätt styra den fria marknadsekonomi, som nu har erkänts av alla parter.

Vägar måste byggas upp igen; i Phnom Penh måste hela vatten- och avloppssystemet konstrueras på nytt; de flesta stora byggnader måste få helt nya ledningssystem och andra funktioner; maskineriet inom industrin måste ersättas; medicinska kliniker och skolor är i brinnande behov av pengar till utrustning, förråd, böcker och lämpliga löner till de anställda. För den grundläggande undervisningen har PRK/SOC (Folkrepubliken Kampuchea, i dag kallad Staten Kambodja) utbildat tillräckligt många lärare, men man behöver snabbt ekonomiskt bistånd för att kunna ge dem löner, köpa böcker och för att förbättra klassrummen.

Behov av pengar och rådgivning

För undervisningen på den andra och den tredje nivån behövs både pengar och rådgivning för planeringen. Myndigheterna behöver stöd och uppmuntran för att kunna koncentrera sig på lämplig teknisk och yrkesmässig utbildning för universiteten.

Det behövs utländsk hjälp för att ge arbete åt demobiliserade soldater och repatrierade flyktingar, kanske med min röjning, återuppbyggnad och skogsvård. Staten behöver också hjälp och experter för att utveckla departement som arbetar med skatter, statistik, frågor som rör taxering och ekonomi och ekonomisk planering för att förhindra att den privata sektorn lägger beslag på nationens tillgångar för ett litet överklasskikts konsumtion.

Till dess att staten kan upprätta ett lämpligt beskattningssystem behövs utländsk hjälp helt enkelt för att betala rimliga löner till statstjänstemännen.

Dessa åtgärder är viktigare än miljontals, ibland miljardtals dollar till utländska grupper som snokar runt i inhemsk politik med syftet att åstadkomma ett flerpartiparlament vilket är det sista ett land i Kambodjas läge behöver.

Om sådan konstruktiv hjälp inte lämnas, om de fria marknadskrafterna får spela fritt, om stärkandet av ”fredsoverenskommelser” innebär att staten försvagas ännu mer, om UNCTAD pumpar in konsumtionsutgifterna i ekonomin via ett stort antal utländsk personal kan vi inom några få år vänta oss en radikal reaktion liknande den på 1970-talet.

Oberoende på undantag

Inflödet av utländskt bistånd och utländska investeringar som nu förväntas kommer naturligtvis att införliva Kambodja ekonomiskt i ett globalt system med de begränsningar på det politiska oberoendet som är vanligt för små, svaga länder. I Kambodjas fall kommer det att skäras genom de begränsningar som de nya ”fredsoverenskommelserna” innebär. Den ekonomiska integra-

tionen kommer emellertid förmodligen inte att ske direkt med EG-länderna, Japan, eller ASEAN utan kommer att förmedlas via någon av Kambodjas grannar, Thailand, som redan har en fast plats i de kapitalistiska världssystemen, eller Vietnam, som har tillkännagivit sin avsikt att gå med i den marknadsorienterade världen, men om möjligt på egna villkor för att göra förlusten av självständighet så liten som möjligt. Vilken riktning kommer Kambodjas integration att ta?

I tre århundraden har kambodjansk politik och ekonomi bestämts av relationerna med grannländerna Vietnam och Thailand, som båda har utvidgat sina områden för territoriell kontroll och politisk hegemoni gentemot varandra, över delar av Mekongfloden och Kambodja. Detta kulminerade i det mycket destruktiva kriget mellan Thailand och Vietnam inne i Kambodja under 1800-talets första fyrtio år och en splittring inom det kambodjanska kungahuset och överklassen av vilka en del stödde olika sidor av grannarnas stridande parter.

Under den förkoloniala perioden var skillnaden mellan de två större statsformerna snarare kulturella än politiskt-ekonomiska, och Kambodja liknade i kulturellt hänseende mer Thailand.

Under det franska protektoratet var Kambodjas relationer till Thailand låsta medan förbindelserna med Vietnam var desto intensivare. Men när den franska makten försvagades efter andra världskriget och efter det att man uppnått självständighet 1953-1954 stod Kambodja återigen inför hotet om kränkningar av territoriet och övertagande av herraväldet från båda grannarna. Thailands territoriella strävanden var vid den tidpunkten antagligen större än Vietnams. Det fanns många thailändska militärer som fortfarande vidhöll åsikten från 1930-talet att Kambodja väster om Mekong faktiskt var deras.

1954 var skillnaderna i de politiskt-ekonomiska strukturerna mellan Kambodja, Thailand och den vietnamesiska republiken inte så stora. De var kapitalistiska och mer eller mindre diktaturer med en demokratisk fasad. Klasskillnaderna var stora och alla tre var beroende av bistånd från USA. Kambodja skilde sig från de andra bara genom att militären var förhållandevis svag.

Fiendskap mot Vietnam

På grund av de kulturella skillnaderna och utan tvekan också på grund av att den provietnamesiska falangen inom den gamla kambodjanska härskarklassen hade krossats i 1800-talets stridigheter var den gängse uppfattningen i Kambodja och bland utländska observatörer att Vietnam utgjorde den större faran. Denna förhållandevis starkare fördom göddes i folklig konst, i pressen och i skolorna till dess att det verkliga kriteriet på kambodjansk patriotism blev till misstänksamhet, till och med fiendskap gentemot Vietnam, både den socialistiska norra delen och den kapitalistiska södern, även om den senare betraktades som det mer överhängande hotet under 1950- och 1960 talet.

Norodom Sihanouk såg klokt nog båda grannarna, i öster och i väster, som lika farliga och hans utrikespolitik, som balanserade mellan det europeiska socialistiska blocket, Kina och USA, utformades för att säkra beskydd från båda sidorna. Eftersom både Thailand och Republiken Vietnam i södra Vietnam tillhörde den USA-beskyddade "fria världen" tycktes Kambodjas utrikespolitik luta åt vänster. Och ytliga observatörer fick intrycket att det var fråga om ett hotfullt dominospel, trots det våldsamma förtrycket av vänstern inom landet.

Mellan andra världskriget och självständigheten 1953-1954 hade det funnits antikoloniala och antiroyalistiska rörelser, som vände sig både till Thailand och Vietnam för att få inspiration och stöd, och de senare förekom i både icke-kommunistisk och kommunistisk form. Detta bidrog till den speciella styrkan i de antivietnamesiska känslorna bland den kambodjanska härskande överklassen.

Den kambodjanska vänstern förkastade både Thailand, sedan militären krossat det civila styret 1949, och Republiken Vietnam. På 1950-talet var deras förebild klart och tydligt den vietnamesiska kommunismen, efter 1954 den demokratiska republiken i norra Vietnam. Många trodde att detta var den kambodjansk kommunismens linje under hela kriget 1970-1975. Men nu vet vi att den ny gruppen kommunistiska ledare, som fick makten efter 1960 förkastade det vietnamesiska inflytandet liksom också ett nära samarbete och från 1973 lärde ledarna sina kadrer att Vietnam var en stor fiende. Det Demokratiska Kampuchea var fientligt gentemot Vietnam och upprätthöll i det avseendet en ideologisk kontinuitet från Sihanouk och Lon Nol, och det var denna fientlighet som ledde till de grova våldsamheterna mot den egna befolkning.

Om de inte hade bestämt sig för att behandla Vietnam som en fiende skulle färre massakrer eller dödsfall på grund av hungersnöd ha inträffat. Vietnam skulle inte ha invaderat och det Demokratiska Kampuchea hade kanske bestått.

Samarbete med Vietnam

PRK/SOC är den första moderna kambodjanska staten som inte har grundat sin ideologi på fiendskapen mot Vietnam. Den förvånansvärda återhämtningen efter 1979 gjordes i samarbete med Vietnam. PRK/SOC var en regim som anpassat sig efter den vietnamesiska modellen fastän med betydande skillnader. De hänsyn som man tog till de olika förhållandena visade på en verklig kambodjansk självständighet. Men nu finns det en tendens, särskilt bland den nya överklassen av byråkrater som aldrig tillhörde någon kommunistisk gruppering före 1979, att förkasta Vietnam. De kan se Bangkok som ett urbant under och föreställa sig att Kambodja äger lämpliga värdefulla tillgångar för att framgångsrikt efterlikna den "Fria världens" framgång så som den exemplifieras för dem av Thailand jämsides med Malaysia och Singapore.

Thailändska experter på Indokina, också sådana som aldrig har sympatiserat med Vietnam eller PRK/SOC, har givit ett bestämt negativt svar på frågan: "Bör indokinesiska regeringar se Thailand som en modell för utveckling?"

Docenten Surachai Sirikrai, chef för institutet för östasiatiska studier vid Thammasatuniversitetet, vill råda de indokinesiska länderna att "gå fram långsamt och att regeringarna behåller kontrollen över skötseln av sina respektive ekonomier... Se på Kina...Kina öppnade 14 kuststäder... men bibehåller kontrollen över resten av landet." Professor Khien Theeravit vid den statsvetenskapliga fakulteten vid Chulalongkornuniversitetet "föreslog att de indokinesiska länderna skulle gå varsamt fram när de öppnades för världshandelssystemet... de skulle inte överge de humanitära aspekterna som finns inbyggda i det socialistiska systemet... medan det fortfarande finns ett överflöd av naturtillgångar borde de formulera en långsiktig plan så att dessa tillgångar bevaras och att systemet som blir ett resultat av detta inte innebär grymhet mot folket." Doktor Dhira Phantumvanit vid Thailands forskningsinstitut för utveckling säger: "De indokinesiska regeringarna kan se på Thailand för att få lektioner i vad de inte ska göra när de utvecklar sina länder... de borde inte följa i Thailands fotspår... utan borde kunna lära av oss och hoppa över alla de misstag som vi har begått... inom skogsbruket till exempel litade vi huvudsakligast på skogs-koncessioner i stället för på skogsvård."

Som Börje Ljunggren på SIDA påpekar har det funnits starka stater inom NIC som har skötts effektivt. Som exempel valde han Taiwan med dess "praktiskt taget monopolställning i fråga om makt i ett enda parti", "hårda restriktioner för intressegrupper", "ett vidsträckt perspektiv på utvecklingsproblemet och en uppfattning av regeringen som förmyndare." Hans sammanfattning innebär att beskrivningen av Taiwan ganska väl stämmer in på Vietnam.

De röda khmererna

Återkomst med stormaktsstöd

Alla, utom Demokratiska Kampuchéas parti (Röda khmererna) självt, påstår sig se röda khmerernas återkomst till makten med skräck. Men bara PRK/SOC, Vietnam och de få länder, mest inom det tidigare socialistblocket, som har erkänt regeringen Phnom Penh, har försökt vidta effektiva militära, politiska och propagandamässiga åtgärder för att förhindra deras återkomst. Alla andra, USA, Kina, ASEAN, Västeuropa och internationella organisationer har samtidigt som de med läpparna bekänt sig till den åsikten att regimen Demokratiska Kampuchéa (DK) var ett fruktansvärt misslyckande som aldrig skulle upprepas, utövat alla ansträngningar för att tvinga de Röda khmererna, dess ledare och anhängare, in i Phnom Penh-regeringens bakre led.

Alla så kallade fredsförslag har utgått från att de Röda khmererna måste delta i en ny regim.

Argumentet som förts fram för att berättiga denna politiska villfarelse är att de Röda khmererna är för starkt för att hållas utanför och att deras inflytande kan försvagas i en koalition med Phnom Penh och Sihanouk. Nu när inneslutandet av de Röda khmererna är ett *fait accompli* kan man bara hoppas att det senare visar sig vara sant, även om det är uppenbart att avsikten var att försvaga staten Kambodja, inte de Röda khmererna

Den första delen av argumentet är antagligen inte sann. Det finns säkert ingen som tror att Demokratiska Kampuchéas parti skulle kunna uthärda mot en enad opposition från Thailand, Kina och USA, som kunnat ta formen av ekonomisk och politisk åtstramning med liten fara för militär konflikt.

Det är ändå sant att de Röda khmererna är starkt i jämförelse med andra kambodjanska styrkor, men hur blev de det? Alla som observerat och studerat frågan är eniga om att de hösten 1979 var praktiskt taget krossade, deras trupper decimerade och saknade vapen och den befolkning som stödde dem led av sjukdomar och svält. De kunde ha lämnats på det sättet tills de bad om fred eller försvann. Som prins Sihanouk sade till en journalist: ”För att rädda Kambodja... var allt man behövde göra (1979) att låta Pol Pot dö. Pol Pot höll på att dö och ni återförde honom till livet.”

I stället lät den thailändska armen, i strid mot internationell lag, beväpnade DK-styrkor gå över thailändskt område från en punkt i Kambodja, där de var i fara, till ett säkrare ställe. Efter krav från USA och Kina, mot ASEANS vilja, bibehöll DK sitt säte i FN och en massiv räddnings- och rehabiliteringskampanj genomfördes, både direkt och genom systemet med flyktingläger vid den thailändska gränsen.

USAs ansvar

Det är väl fastslaget att när de Röda khmererna beväpnades på nytt var det bara möjligt via Thailand. Man har också accepterat att de flesta vapnen kom från Kina. På så sätt har andra länder, särskilt USA, kunnat hävda att återupprättandet av de Röda khmererna låg utanför deras kontroll, att de inte kunde utöva påtryckningar på Kina, eller blanda sig i affärerna i ett vänligt sinnat land som Thailand. Talesmän i USA slår sig i det oändliga för bröstet över de Röda khmerernas skräckvälde, lovar att det aldrig ska inträffa igen och hävdar att de inte har haft någon makt att påverka utgången.

USAs ståndpunkt håller inte för en granskning. USA behövde inte stödja kineserna hellre än ASEANS ståndpunkt 1981. Den amerikanska nationella säkerhetsrådgivaren Zbigniew Brzezinski behövde inte ”dikta ihop tanken på att övertala Thailand att helt samarbeta med Kina i dess ansträngningar att återupprätta de Röda khmererna.” Ännu tidigare behövde CIA inte hitta på en

falsk rapport om Kambodjas demografi som rentvådde DK för den värsta massakern för att försöka måla det första PRK-året i värre färger än Pol Pot-regimen. Senare behövde statssekreteraren George Schultz inte varna ASEAN för att lägga fram fredsförslag som Vietnam kanske skulle acceptera. Och helt nyligen behövde inte USAs ambassadör i Thailand David Lambertson, sedan hans utnämning bekräftats och han ackrediterats, under utfrågningen i senaten konstatera ”att det inte fanns några bevis på att den thailändska militären var inblandad i narkotikahandel eller förmedlade kinesiska vapen till de Röda khmererna i Kambodja.” Det konstaterandet, förutsatt att han blev riktigt citerad, visar antingen en naivitetsgrad som omedelbart skulle ha gjort honom diskvalificerad för diplomatisk tjänst eller så bevisar det att han ljög för kongressen, något som i det amerikanska systemet också antas diskvalificera någon som utnämns federalt. Vid sidan av massor av trovärdiga publicerade rapporter om kinesiska vapen via Thailand lägger Kavi Chongkittavorns intervju nyligen med den förre thailändske utrikesministern Siddhi Savetsila oåterkalleligt skulden på Lambertson. Kavi parafraaserade Siddhi och skrev: ”Sedan den kambodjanska konflikten bröt ut fanns Kina bakom Thailands rörelser i Kambodja. Kinesiska vapen passerade genom Thailand innan de kom i motståndsgruppernas händer, särskilt de Röda khmererna.”

Det finns emellertid en ytterst liten möjlighet att Lambertson inte ljög, att den thailändska militären i strikt bemärkelse inte var inblandad ”i att förmedla kinesiska vapen till de Röda khmererna i Kambodja”. Och om Lambertson eller någon annan officiell amerikansk källa accepterar den alternativa bild som jag ska presentera nu tar jag tillbaka det som jag har skrivit här förut.

Kinesiska vapen tillverkade i Thailand

1984 berättade en tidigare officer med lång erfarenhet av att ha arbetat med den thailändska militären i Thailand för mig att några av hans thailändska kollegor hade blivit förvånade när de fått veta att en thailändsk vapenfabrik tillverkade kinesiska vapen, och de undrade vad meningen kunde vara. Med vår uppmärksamhet koncentrerad på de Röda khmererna tycktes avsikten uppenbar, och detta var inte rent ”kinesiska vapen” utan thailändska repliker av kinesiska vapen.

Några år senare fångades media och den vetenskapliga uppmärksamheten av att USA skulle bygga upp en reserv av strategiska vapen i Thailand. Trots att det aldrig bevisades, och ämnet släpptes både av vetenskapsmän och journalister, var den tänkbara anknytningen till kriget i Kambodja uppenbar.

När man rapporterade att kinesiska tanks hade skickats till de Röda khmererna var det få som kom ihåg att den thailändska armén några år tidigare hade köpt kinesiska tanks, men sedan ersatt dem med amerikanska tanks. Om de Röda khmererna verkligen fick kinesiska tanks behövde de inte skeppas hela vägen från Kina. Denna möjlighet lägger ökad betydelse till en utländsk militärattachés i Bangkok bestämda uppfattning att båtarna som troddes ha fraktat tanksen till de Röda khmererna inte hade tillräcklig krankapacitet för att kunna lyfta dem.

Jag fick den här informationen i oktober 1991 av en journalist från samma land som attachén i fråga. Jag tillstår att när jag använder dessa anonyma källor begår jag det som jag sett som en intellektuell överträdelse i andras skrivelser, men dessa berättelser måste luftas mer allmänt för att man ska kunna slå fast riktigheten i dem, och jag ser inget annat sätt att göra det på.

Det är kanske omöjligt att påvisa ett direkt amerikanskt stöd till de Röda khmererna, även om det finns ett dokument som cirkulerar som har en förteckning över USAs dollarstöd till dem under 1979-1986. (Brev från Jonathan Winer, rådgivare till senator John Kerry, daterat den 22 oktober 1986.)

Det råder dock inget tvivel om indirekt stöd i relationerna med Thailand. Trots ett hårdhänt amerikanskt tryck på Thailand från USA i fråga om patent, intellektuell egendom, narkotika och med att tvinga ner amerikansk tobak i den thailändska ungdomens lungor, har det aldrig förekommit de minsta amerikanska påtryckningar för att förhindra militär hjälp antingen från Kina via Thailand eller bara från Thailand till de Röda khmererna. Detta beror inte på någon motvilja mot att blanda sig i andra länders inre angelägenheter, eftersom man blandat sig i inom andra områden.

Kina önskar goda relationer

Slutligen var det inte Kinas stöd till de Röda khmererna som höll tillbaka en kambodjansk fredsöverenskommelse utan USAs ståndpunkt, och nu när kineserna befriats från amerikanska påtryckningar genom fredsöverenskommelsen är de angelägna att utveckla goda relationer med Phnom Penh och erbjuda ett generöst bistånd. Kinesiska diplomater har återvänt till sin gamla ambassad i Phnom Penh, har erbjudit en symbolisk betalning till SOC för att de tagit hand om den, har förpliktigt sig att ge humanitärt bistånd, och tros planera att använda ”tekniska och ekonomiska resurser för att återuppbygga Kambodjas utslagna industrier... (av vilka) fem... byggdes med hjälp från Beijing tidigare... Medan andra länder... bygger upp sin nutid... långsamt och försiktigt, har kinesisk-kambodjanska band redan börjat spira.” Detta är dessutom inte en omvänd ståndpunkt som fredsöverenskommelsen lagt på Kina. Det visar sig att ”Kinas återkomst på scenen ... var resultatet av uträknade diplomatiska rörelser som påbörjades i september 1990 under fredssamtalen i Jakarta, där representanter för Phnom Penh och Beijing möttes för första gången.”

Argumentet att USAs ståndpunkt i fråga om de Röda khmererna grundas på förhoppningen att de kommer att försvagas i en koalition kan inte vidmakthållas. USA har varit mycket aktivt när det gällt att försvaga den mest uppriktiga och effektiva fienden till de Röda khmererna, regeringen i Phnom Penh. Och nu när USA har hjälpt till att tvinga de Röda khmererna tillbaka till Phnom Penh används i kongressen deras närvaro som ett skäl att inte stödja den nya regeringen. Phnom Penh lastas underförstått för det som USA har åstadkommit.

Sihanouk, en annan person som gynnats av USA, är opålitlig. Han kan lika gärna motarbeta SOC som han nu tycks stödja dem om det passar hans eget program. Sihanouk tycks faktiskt, tillsammans med sin mycket publicerade varning till USAs nya sändebud i Phnom Penh att ”inte blanda sig i kambodjanska stridigheter”, ha givit honom förtäckta signaler att störta SOC då han sagt: ”Eftersom ni är rika kan ni hjälpa det kambodjanska folket som är så fattigt... Era pengar skulle inte hamna i fickorna på våra ämbetsmän eller civila tjänstemän...Ni borde vända er direkt till folket.” Han bad om hjälp från USA för att bygga upp vägar som byggts med USA-hjälp på 1960-talet. ”Men USA borde sköta fonderna och självt anställa arbetare hellre än att lita på regeringen”, sade han... ”Vi kan inte undvika korruption... Ge inte pengar direkt till dem (SOC) eller ens material... inte ens bilar för de använder kanske bilarna för sina familjer... Asien är Asien.” På så sätt inbjöd Sihanouk USA att undergräva, inte hans egen ställning som de gjorde på 1960-talet, utan den existerande regeringen i Phnom Penh.

Ett flerpartisystem, som innebär att det nu regerande Folkets parti upplöses i flera andra partier, kommer att försvaga det som nu är SOC ännu mer. Under de nya politiska formerna kan de Röda khmererna bara vinna.

USAs politik riktad mot Vietnam

Varför har USA insisterat på denna utgång? Ett uppenbart skäl är Vietnamsyndromet med sjuka

gamla män i Washington som slickar såren i sin stolthet. Detta är inte en adekvat förklaring för den förutsätter att USAs politik är helt irrationell, vilket den inte är. Det finns verkligen en antivietnamesisk grund i stödet till de Röda khmererna, men den är rationell i termer av USA globala politik för att försäkra sig herraväldet över alla områden som är förutbestämda att ha strategisk eller ekonomisk betydelse.

Vietnam har visat stor förmåga att sköta sitt samhälle och sin ekonomi inför den mest brutala aggression och påtvingade isolering. Det har visat långt större förmåga än en del av de kapitalistiska regimerna i Sydostasien, särskilt de där det amerikanska inflytandet är mest framträdande. Det är ingen tvekan om att om Vietnam under de senaste tjugo åren kunnat leva under normala internationella förhållanden skulle det varit en ledande nation i området, och en som inte skulle underkasta sig utländskt herravälde.

Detta är kärnan i relationerna mellan USA och de Röda khmererna. De senare är oförfärdiga fiender till Vietnam, och om de på något sätt deltar i en kambodjansk regim måste Vietnam, som förr, oro sig för att Kambodja blir en källa till subversiv verksamhet och förvisso inte en partner i utvecklingen. Vad de Röda khmererna än gör på hemmaplan påverkar det inte amerikanska intressen. Deras politik kan förbises, hur brutal den än är, precis på samma sätt som brutaliteten i de av USA skyddade staterna i Centralamerika förbises. Den inre politik som de följde 1975-1978, och som de inte visar några tecken på att överge i de områden de kontrollerar, blir inte någon framgång när det gäller att underminera amerikanska intressen i Sydostasien. Man förväntar sig kanske att de ska fortsätta med sin primitiva kapitalistiska handel med virke och ädelstenar som gynnar thailändsk handel, åtminstone till dess att den kambodjanska miljön är skövad och de blir ett fortsatt hot mot utvecklingen i Vietnam.

De Röda khmererna bidar sin tid

Vilka är möjligheterna för att de Röda khmererna ska ta över makten under den nya fredsöverenskommelsen?

Kambodjaner i officiell ställning uttrycker sin oro för att de Röda khmererna inte har något hopp om att vinna ett val på grund av den allmänt utbredda fientligheten mot dem bland befolkningen. Därför oroar de sig för ett omedelbart våld från khmerernas sida sedan dessa blivit fria att komma till Phnom Penh, och till sist för en militärkupp från khmerernas sida då de skulle använda vapen som de gömt sedan de andra falangerna har lämnat från sig sina vapen.

Jag betvivlar mycket att detta är en riktig bedömning, och jag tror att de Röda khmererna kommer att vara mycket försiktiga för att undvika allt som skulle kunna provocera handlingar mot dem. Jag väntar mig att de kommer att försöka vara mönstermedborgare och arbetare fram till valet som nu planeras till 1993. De tror att deras rivaler i en situation med flera partier och fri marknad kommer att administrera landet så dåligt att åtskilligt väljarstöd ska tillfalla Kampuchéas demokratiska parti. De är inte alls falska när de säger att de nu favoriserar en fri marknadskapitalism i Kambodja. De ser det som den snabbaste vägen till den form av instabilitet som mest gynnar deras återkomst till makten.

Människorna i Phnom Penh tycks ha övertygat sig själva om att de Röda khmerernas ondska berodde på en enda persons personlighet, eller som mest en liten grupp av ledare tillsammans med uppmuntran från en främmande makt, Kina. Det verkar som om detta fått dem att glömma att de Röda khmererna vann första gången, 1975, med överväldigande folkligt stöd, som de vann då från de två föregående regimerna och deras slutliga brutalitet, Sihanouks och Lon Nols. 1979 hade de förlorat mycket av det stödet, och i ett omedelbart val i dag skulle de kanske göra ett obetydligt intryck. Detta är orsaken till att SOC, när de förhandlade om fredsöverenskommelsen,

pläderade för tidiga val, vilket de fem stormakterna motsatte sig. Men de Röda khmererna skulle kunna återvinna mycket av det stödet, om Kambodja under de närmaste åren fortsätter längs några av de vägar som det redan tagit in på.

I motsats till en del andra som har skrivit om en tänkbar framgång för de Röda khmererna, har jag aldrig sett det som ett skäl till att de måste ingå i en ny koalition som de gör enligt fredsöverenskommelsen. Isolering i stället för det internationella stöd de har åtnjutit, till och med att man drog undan det stödet så sent som i år och en vägran att uppmuntra deras återkomst, skulle antagligen hållit dem utanför den nya politiska processen. De inneslöts, inte därför att man måste, utan därför att detta passar politiken i USA, Kina och framför allt Thailand, åtföljt utan protest från större delen av den övriga världen.

Michael Vickery Penang,
Malaysia December 1991

Översättning: Jane Degerman

Första delen av denna rapport publicerades i Kommentar nr 1-2/92 (se ovan)

Michael Vickery är professor i khmeriska språk vid universitetet i Penang.

Ur *Kommentar* nr 2 1996

Kambodja – En rättvis betraktelse

Trots det FN-ledda valet i Kambodja 1993 fortsätter utländska media och hjälparbetare i landet att kritisera regeringen, skriver Kambodja-kännaren Michael Vickery. Att sociala reformer går i stöpet beror snarare på den hastigt införda marknadsekonomin och det fortsatta kriget mot de röda khmererna än på regeringen och den försvagade staten, menar han i denna betraktelse över de senaste årens utveckling.

Tre år efter det FN-regisserade valspektaklet i Kambodja i maj 1993 råder pessimism bland de flesta Kambodja-bevakare. När jag själv strax efter Paris-avtalet 1991 skrev att Kambodja överlevde kriget, amerikanska bombningar, Lon Nols oduglighet, Pol Pots grymheter och de senaste tolv årens fattigdom, men landet överlever kanske inte den här freden, gick jag avsiktligt till överdrift, men var kanske mera framsynt än jag hade önskat.¹

Tre år senare fortsätter det krig som den kambodjanska befolkningen trodde skulle ta slut i och med det utländska ingripandet och valet. Visserligen är kriget inte längre lika omfattande, men en snabbt växande försvarsbudget och militärens kontroll över knappa skogs- och andra tillgångar kan bli ett ännu större hot mot utvecklingen än sakernas tillstånd före 1993.

Visserligen ger vissa makroekonomiska indikatorer ett positivt intryck – inflationen är under kontroll och med den fria marknadens mått mätt sker en reell ekonomisk tillväxt - men klyftan mellan ett fåtal mycket rika samhällsgrupper, som uppenbarligen lever högt över sina rättmätiga inkomster, och den stora massan och dess sjunkande levnadsstandard blir för varje år som går alltmer iögonenfallande. Staten är dessutom för svag för att ta ut rimliga skatter. Ekonomin är i obalans, pengar rinner ut genom tvivelaktiga kanaler, och ingen statlig lön täcker ens en bråkdel av vad en människa behöver för en dräglig tillvaro. Alla statstjänstemän måste därför ha andra inkomstkällor, och antingen extraknacker de och försummar sitt arbete eller också hemfaller de åt korruption. Utbildning, hälso- och sjukvård och även den blygsammaste sociala omsorg har blivit mycket sämre än under det sena 80-talet.

Utländska biståndsgivare har uppmärksammat dessa missförhållanden och undrar varför Kambodjas resurser inte kan frigöras mera effektivt. Uppenbart slösas en hel del pengar på skrytkonsumtion, så nog måste resurserna finnas där. Till att börja med borde ordentliga skatter tas ut. Ingenting tyder dock på att nationalförsamlingen i demokratisk ordning skulle genomdriva detta, för i så fall skulle den både av inhemska och utländska affärsintressen anklagas för intrång på den fria marknaden. Här räcker de redskap Kambodja fick av Väst år 1993 inte till för de uppgifter som tvingats på landet.

De båda premiärministrarna och övriga kambodjanska ledare utnyttjar i stället inhemska tillgångar i eget partiintresse genom att bevilja utländska storinvestorer koncessioner. De jättelika avverknings- och odlingskoncessioner som malaysiska och indonesiska bolag fått i nordöstra Kambodja och de thailändska intressena i nordvästra landet är kanske det mest olycksbådande inslaget. Men det är ju en normal företeelse på det kapitalistiska Sydostasiens fria marknader.

---

¹ Se Michael Vickery, Överlever Kambodja freden?, *Kommentar*, nr 1-2/92 [ingår ovan xxx]

Utländska media svartmålar

Trots att stormakterna ställt upp med att införa demokrati i Kambodja, gnäller utlänningar i Phnom Penh och de flesta massmedia ute i världen över att de otacksamma kambodjanerna och särskilt kommunisterna i CPP, det Kambodjanska Folkets Parti, har vägrat att införa ett regelrätt flerpartisystem. CPP sitter fortfarande på en större bit av makten än man är berättigad till, eftersom partiet förlorat valet till vinnaren FUNCINPEC, heter det. Regeringen sägs fortfarande trakassera motståndare och press, ägna sig åt korruption och grova brott mot de mänskliga rättigheterna. En särskilt högljudd krets i utlandet målar upp ett samhälle där kvinnors och barns rättigheter alltmer trampas under fötterna. Självklart skyller man hellre den svaga ekonomin och de sociala orättvisorna på regeringen än på de objektiva förhållanden som råder i världen.

De flesta utländska massmedia som uppmärksammar Kambodja svartmålar den kambodjanska regeringen systematiskt och i stil med 80-talets USA-styrda propaganda mot Kambodja och Vietnam, därtill sporrade av de många utlandsstödda frivilligorganisationerna som växte upp som svampar ur jorden på FN-styrkan UNTACs tid och av vissa kretsar bland de stora internationella organisationernas utländska personal. Nu senast har vissa frivilligorganisationer ställt krav på att de stora biståndsgivarna ska ställa politiska förändringar som villkor för sin hjälp till Kambodja, ett krav som också förs fram av den ledande oppositionspolitikern Sam Rainsy. Vissa tecken tyder dessvärre på att denna propaganda inverkar menligt på svensk biståndspolitik i Kambodja.

En tillbakablick

Här en tillbakablick på Paris-avtalet och dess förhistoria, valet och dess konsekvenser.

Efter 1975 upplevde Kambodja den våldsammaste revolutionen i modern tid. Kambodjas normala samhällsliv slets sönder totalt och nästan all utbildning och kulturverksamhet upphörde. Antagligen fick över tio procent av befolkningen sätta livet till. Efter 1979 följde tio år med försiktig reformkommunism under ett vietnamesiskt överinseende som blev mindre för varje år som gick, men under ekonomisk blockad från Väst, Kina och ASEAN i syfte att krossa den sittande regeringen och i stället sätta in den inhemska oppositionen. Hjälp erhöles från det sovjetiska blocket, och när detta bröt samman, tvingades Phnom Penh-regeringen förhandla med fienden och göra eftergifter man före 1987 aldrig hade räknat med. Detta ledde till att man i oktober 1991 gick med på Paris-avtalet, enligt vilket Staten Kambodjas (under 1979-89 Folkrepubliken Kampuchea PRK) regering SOC och dess fiender i Demokratiska Kampuchreas koalitionsregering CGDK som bestod av tre partier gjorde upp om fred och om att hålla val under FNs överinseende. Man förband sig också att införa en fri kapitalistisk marknadsekonomi och politisk demokrati.

I CGDK ingick a) Demokratiska Kampuchegas Parti PDK, eller Röda khmererna, b) Sihanouk-anshängarnas FUNCINPEC och c) Khmerfolkets nationella befrielsefront, det icke-rojalistiska och antikommunistiska KPNLF, en samling som ända sedan 1982 haft stöd av USA, Kina och ASEAN och erkänts av nästan hela västvärlden. Dessa tre grupperingar hade alla vid olika tidpunkter ratats av det kambodjanska folket, men återuppväcktes nu och stöptes om till redskap för den USA- och Kina-styrda kampen mot Vietnam. Genom samarbetet med USA, Kina och ASEAN blev Vietnam-hatet, ett sorgligt kapitel i kambodjansk politik, de tre partibildningarnas existensberättigande. PRK var den första regering i det moderna Kambodja som satsade på vänskap med Vietnam och vietnameserna i Kambodja. Visserligen berodde detta framför allt på att regeringen hade Vietnam att tacka för att den fanns till, men det innebar ändå en positiv förändring i förhållande till läget före 1979, när hatet mot Vietnam och vietnameserna var grundbulen i den kambodjanska nationalismen och patriotismen.

Det efter Parisavtalet nyvaknade Vietnam-hatet fick stora återverkningar på den vidare utvecklingen. De nära banden till Vietnam bröts, och Kambodja fick inte ta emot vietnamesisk hjälp i råd och dåd under övergången till kapitalism och en fri marknad, en övergång som i Vietnam har varit mindre smärtsam än i Kambodja. Härigenom tvingades Kambodja in i en närmare relation till Thailand och Malaysia, som har kommit att stå modell för landets politik och ekonomi.

Ingendera sidan uppnådde sina syften i Parisavtalet. CGDK-sidan och deras utländska uppbackare hade hoppats på att kunna upplösa SOC-regeringen före valet eller åtminstone se den krympa till en av fyra jämbördiga grupperingar. SOC hade å andra sidan med växande framgång återuppbyggt och försvarat landet efter 1979, och tog länge för givet att man skulle kunna hålla stånd tills motståndarna tvingades att antingen ge upp och retirera eller komma tillbaka i politiken på SOC:s villkor.

Hade det inte varit för socialistblockets sammanbrott och förlusten av allt vietnamesiskt stöd år 1989, skulle SOC antagligen ha segrat. Från 1979 och fram till 1989 hade CGDK tvingats sikta allt lägre, under det att Phnom Penh-sidan sakta men säkert utvecklades.

Sammanbrott för utbildning, vård och omsorg

Kambodja har alltså drabbats av samma öde som det gamla Sovjetunionen och Östeuropa, nämligen en brådstörtad övergång från ett slags socialism till den fria marknaden, som efter 1988-89 ledde till ett sammanbrott för en utbildning, vård och omsorg, som efter 1979 trots de knappa omständigheterna hade byggts ut i en imponerande takt. För det stora flertalet sjönk levnadsstandarden, medan de som kunde dra nytta av den nya marknadsekonomiska friheten plötsligt blev rika, ofta på ljusskygga om inte rent olagliga vägar. De som hade råd, badade i lyx. Den mest iögonfallande extravagansen var privatbilarna, men under ytan försiggick en okontrollerad vapenhandel. Snart kom Kambodja att likna Thailand, med mängder av pistol-beväpnade människor, redo att använda vapnen för att göra upp privata mellanhavanden. Till skillnad från det sovjetiska blocket, var övergången här mera uppenbart påtvingad utifrån och genomförd under hårdhänt utländskt tryck och en kompakt utländsk närvaro under 1992 och 1993. De ekonomiska följderna av det Stora Språnget från ett slags socialism till en fri marknad var visserligen påtagliga innan den cirka 20 000 man starka FN-styrkan anlände, men de spetsades till ytterligare när pengar började välla in för att bekosta FN-insatsen och till den nya kretsen av högavlönade och spendersamma utlänningar i tjänst hos FN-styrkan, hjälporganisationer från Väst med påhäng, frivilligorganisationer och journalister.²

Denna nya skara utlänningar som slog sig ned i Kambodja efter Parisavtalet, fick se landet från dess sämsta sida sedan den första PRK-tiden på 80-talet. De hade varken sett eller hört talas om den solida utvecklingen under 1979-89. Deras kunskap om Kambodja var minimal och de var vilseledda av den hets mot Phnom Penh och Vietnam, som försiggått i Västvärldens massmedia. Alltså trodde de att de skriande orättvisor, den korrupcion och det våld de fick se 1991-93 hade varit förhärskande ända sedan 1979, och att UNTACs uppgift nu var att se till att en ond regim ersattes av en bättre, som skulle råda bot på problemen. När så inte blev fallet, lade man skulden på de kambodjanska politikerna och inte allt de tvingats till av förändringarna i världsekonomin eller ingripandet från stormakterna i Väst tillsammans med Kina.

FN-styrkan försvann visserligen kort efter valet, men bland de nyanlända utlänningarna stannade ett stort antal kvar och arbetade med de dussintals frivilligorganisationer som etablerat sig i

² Även utländska lokalanställda hos UNTAC med relativt låg lön kunde tjäna över 7 000 skattefria dollar i månaden plus traktamenten.

landet under 1993, varav de flesta öppet och aktivt motarbetade den kambodjanska regeringen. En ny skara amerikaner anlände för att arbeta åt USAID och Asia Foundation, och hade med sig generösa bidrag åt ett antal nya frivilligorganisationer.

Koalitionsregering resultat av FN-övervakade val

Enligt bestämmelserna i Parisavtalet, skulle val ske till 120 platser i en konstituerande församling som först skulle anta en ny grundlag med två tredjedels majoritet, och sedan omvandlas till en nationell lagstiftande församling på fem år fram till nästa val 1998. UNTACs vallag påbjöd en proportionell representation provins för provins, och vilken grupp som helst med minst 5000 personer kunde registreras som politiskt parti. Väljarna kunde bara välja mellan partilistor, alltså inte enskilda kandidater, och alla kandidater måste vara medlemmar i ett erkänt parti. På röstsedlarna förekom bara partisymboler, inga namn på kandidater, så med undantag för partiledarna kanske många väljare inte kände till vem de lade sin röst för.

Under 1992 tycktes Sihanouk-anhängarnas parti FUNCINPEC och SOC-regeringens parti, CPP eller det Kambodjanska folkets parti, ha planer på en valallians med sikte på en koalitionsregering. De utgick från att FUNCINPECs kungliga glans och minnet av förkrigstiden skulle locka röster, men insåg att man efter att ha verkat i exilen inte skulle klara att regera ens om man vann absolut majoritet. CPP hade däremot en effektiv administration och en dominerande militärapparat, men kände sig ändå hotat av Sihanouks förmåga att dra röster. Partiets socialistiskt inspirerade lyhörighet för stämningen bland gräsrotterna hade redan 1987 givit vid handen ett växande stöd för Sihanouk på landsbygden, och när Sihanouk år 1991 återvände till Phnom Penh, fick han ett varmt välkomnande och löfte om att åter bli accepterad som statsöverhuvud. 1992 tillkännagav CPP att man nu skulle följa Sihanouks Sangkum-linje från 60-talet.³

Efter en serie våldsdåd fram emot slutet av 1992 och under de första månaderna 1993 fram till valet, gick planerna på en koalition mellan CPP och FUNCINPEC om intet. Bland annat mördades flera FUNCINPEC-aktivister, vilket CPP, särskilt inrikesministern Sar Kheng och säkerhetsministern Sin Song, fick skulden för. Visserligen gick det i en del fall att bevisa att de direkta våldsverkarna hade anknytning till CPP, men det låter sig svårt förklarats varför CPP skulle motarbeta en koalition som de hade behov av. Politiska bedömare gjorde heller inga försök att förklara detta, utan valde att tala om typiskt kommunistvåld ägnat att skrämja oppositionen. Man nämnde knappast alls att de som skulle tjäna på en spricka mellan CPP och FUNCINPEC var Röda khmerernas PDK, som fram till april fortfarande formellt var med i valkampen och vars ledare Pol Pot i ett tal i februari 1992 hade talat om faran av ett närmande mellan hans gamla bundsförvanter i FUNCINPEC och CPP. Detta närmande var ett spöke också för de flesta krafter bakom UNTAC, framför allt USA, vars syfte med valet var att helt undanröja CPP.

Tjugo partier ställde upp. FUNCINPEC fick sammanlagt ungefär 45 procent och CPP 38 procent. Knappt 4 procent gick till BLDP, det Buddhistiska liberal-demokratiska partiet, en avläggare av Son Sanns KPNLF, och resten gick till en rad småpartier. På så sätt fick FUNCINPEC 58 mandat, CPP 51, BLDP 10, och ett nytt litet parti fick det sista mandatet. Ingen hade väntat sig att de 16 övriga småpartierna trots den proportionella mandatfördelningen så totalt skulle misslyckas med att vinna tillräckligt många röster för att ta plats i den konstituerande församlingen. Dessa hade tillsammans fått cirka 11 procent av rösterna och var de enda partier som spontant hade bildats av engagerade medborgargrupper, grundvalen för ett civilsamhälle. De flesta var uttalat

³ Sihanouk kallade sin politiska apparat och regering för Sangkum Reastruiyum, vilket han översatte som Folkets socialistiska samfund, trots att inget khmer-uttryck varken betyder eller innebär socialism. Men till och med för auktoritära och populistiska härskare som Sihanouk var ju socialism den tidens lösen.

republikanska eller tog inte ställning för kungamakten.

Buddhistpartiet och CPP hade alltid varit för republik, även om de av valtaktiska skäl ställt upp på Sihanouk. Alltså röstade mindre än hälften av väljarna aktivt för monarkin och kung Sihanouk. Den sidan av demokratiseringsprocessen hade redan avgjorts i förhandlingarna som ledde fram till Parisavtalet, där man utgick från att Sihanouk skulle få en framträdande roll som kung, president eller statschef.

Fram emot valdagen var inställningen till de Röda khmererna den enda avgörande skillnaden mellan de två största partiernas valplattformar. Hun Sen lovade högtidligt att krossa dem militärt och Ranariddh förespeglade fred och nationell försoning. Detta är den enda fråga som kan ha avgjort väljarnas beteende, och valresultatet tyder på en uppdelning i två nästan lika stora läger.

Småpartiernas nästan totala misslyckande och buddhist-partiets oväntat svaga insats gjorde att den proportionella mandatfördelningen till den nya församlingen inte fungerade enligt ritningarna. Där fanns nu två stora partier med Son Sanns lilla BLDP i en vågmästarroll.

Sihanouk-anhängarnas parti segrade visserligen, men man saknade egen parlamentarisk majoritet. Enligt gängse parlamentariskt bruk och med den motvilja man hyste gentemot CPP vore BLDP en naturlig samarbetspartner, men de 68 mandat man fick ihop tillsammans räckte inte till den två tredjedels majoritet (80 mandat), som krävdes för beslut om en grundlag. Hade inte FUNCINPEC och CPP fatt till stånd ett samarbete, kunde alltså utarbetandet av en ny grundlag ha blockerats. Även en majoritet bestående av Sihanouk- och buddhistpartierna, som annars hade räckt för att bilda regering, skulle i praktiken stanna på papperet, eftersom dessa båda partier saknade administrativ kapacitet för hela landet och måste lita till stöd från SOCs kadrer, särskilt efter ett beslut om att det även krävdes två tredjedels majoritet i förtroendeomröstningar i regeringen. Trots att de inom GCDK, det vill säga det Demokratiska Kampuchéas koalitionsregering, tillsammans utgjort en ickekommunistisk opposition, rådde också en historisk fiendskap mellan de båda grupperingarna, och ett samarbete utanför denna regering var inte att vänta. Antingen krävdes ett regeringssamarbete mellan FUNCINPEC och CPP, eller också måste Sihanouks parti övertala ett stort antal SOC-politiker och -tjänstemän att hoppa av.

”Sydostasiatisk halvdemokrati”

Efter valet bildade samtliga partier i nationalförsamlingen i tre olika etapper en FUNCINPEC- och CPP-ledd koalitionsregering. Den 3 juni tillkännagav först Sihanouk att en koalition skulle bildas mellan FUNCINPEC och CPP, ledd av honom själv, med hans son prins Ranariddh och SOCs premiärminister Hun Sen som vice premiärministrar. Sedan USA visat missnöje, FN-styrkan ställt sig kallsinnig och Ranariddh spjärnat emot, tog det ett dygn för Sihanouk att backa från detta projekt.

Efter vidare diskussioner mellan Sihanouk och partiledarna bildades den 2 juli på nytt en koalition mellan FUNCINPEC och CPP som en provisorisk regering, och sedan konstitutionen kungjorts bildades i oktober 1993 den kungliga regeringen med Sihanouk som kung. Regeringen har en förste och en andre premiärminister, prins Ranariddh från FUNCINPEC och Hun Sen från CPP, och i ministerierna råder en nästan jämn fördelning. Om en minister kommer från ett parti, är viceministern från det andra. BLDP tilldelades tre ministerposter, vilket stod i proportion till partiets röststyrka. Nationalförsamlingen består således av partier som alla sitter i regeringen, och en formell, synlig eller institutionell opposition saknas. På dessa betingelser kan nationalförsamlingen inte stå politiskt eller institutionellt oberoende. Få om ens några ledamöter företräder enskilda intressen utanför sina respektive partier. CPP-ledamöterna var nästan samtliga parti- eller PRK-SOC-tjänstemän före 1993, och det är alltså ett byråkratiskt parti. Flertalet ledamöter

från de andra två partierna var antingen också partifunktionärer i exilen eller akademiker som återvänt till Kambodja strax före valet och saknade personlig eller institutionell förankring inom landet. Ingen partibildning företräder näringslivet, arbetarna, bönderna eller några grupper eller klasser utanför själva regeringen och partierna. Hittills har enskilda FUNCINPEC- och BLDP-medlemmar stått för den enda oppositionen.

Vissa kambodjaner och utlänningar har betraktat regeringskoalitionen som olaglig, eftersom FUNCINPEC vann valet, och alltså ensam borde ha fått bilda regering. Den två tredjedels majoritet som krävdes för att stadfästa den nya grundlagen gjorde dock en röstsamverkan mellan FUNCINPEC och CPP nödvändig.

Det sätt på vilket koalitionen blev till kan rätteligen kritiseras. Den borde ha bildats på parlamentarisk väg, det vill säga genom att FUNCINPEC som största parti fick bilda den första regeringen och sedan förhandla med CPP om en maktfördelning där detta parti kunde rösta med Sihanouks parti i avgörande frågor. Formellt sett tycks inget finnas att invända mot detta, men CPP hade anledning att varken lita på FUNCINPEC eller delar av den utländska kretsen. Om man inte spikade en koalition från första början, kunde CPP rentav gå miste om den ställning som stark minoritet man hade vunnit i valet.

Vid Sihanouks första satsning på att bilda en koalition strax efter valet gjorde en av USAs högsta tjänstemän i UNTAC följande kommentar: För att göra som vi vill i Kambodja behöver vi varken Sihanouk eller CPP. Vi har 90 miljoner dollar för att underhålla SOCs tjänstemän och soldater och köpa de CPP-deputerade som krävs för en två tredjedels majoritet, så att vi kan sätta in den koalition vi vill ha.⁴

Så skedde inte, och andra tecken tyder på att USAs Kambodja-politik kan ha ändrats. Men hela skulden för de utomparlamentariska uppgörelserna ska inte läggas på CPP, som hade all anledning att misstänka att både de inhemska och de utländska fienderna tänkte agera mot partiet utanför lagens rāmärken.

Den regering och det parlament som bildades 1993 liknar i mångt och mycket Sihanouks Sangkum-regering från 60-talet och ligger i linje med Kambodjas traditionella motvilja mot konfrontationspolitik, förkärlek för pluralism och tolerans gentemot oppositionen, vilket också är fallet i andra sydostasiatiska halvdemokratier. Så fort en tyst överenskommelse nåtts mellan stormakterna och de största grupperingarna i Kambodja om att Sihanouk skulle återvända som kung, president eller statsöverhuvud, blev denna situation oundviklig. Sihanouk skulle inte ha gått med på att härska över en aktiv demokrati, och samtliga stora partier gav honom sitt uttryckliga stöd i valkampanjen år 1993.

Inhemska och utländsk lobbying

I parlaments- och regeringskoalitionen ingår liksom på Sihanouk-tiden före kriget ett flertal partibildningar som i ett parlamentariskt system i Europa skulle konkurrera inom och utanför parlamentet. Både på 60-talet och i dagsläget avråds eller undertrycks sådan konkurrens och i skydd av en bred koalition som är lojal mot en högsta ledare eller galjonsfigur, försöker partierna nå sina syften genom förtäckt lobbying och stöd till inflytelserika personer.

Kung Sihanouk förbjöds enligt den nya grundlagen att spela en aktiv politisk roll. Han utgjorde

---

⁴ Raoul Jennar, *Cambodian Chronicles* (X), 29.6.1993. Under ett personligt samtal hade Jennar berättat detta för mig redan tidigare, varefter han sade det offentligt vid ett möte med en stor frivilligorganisation, innan han publicerade det i sina *Chronicles*. Även om Jennar av brist på vittnen eller andra bevis aldrig kan avslöja vem tjänstemannen var, så sätter jag tilltro till Jennars uppgift, och amerikanens identitet är uppenbar.

dock alldeles själv en gruppering, och liksom på 60-talet utgick man från att han skulle försöka manipulera de andra stridande fraktionerna för att skaffa sig själv en mera handfast politisk makt.

Det första utspelet blev ett försök att bryta ut tre eller fyra provinser i öst under Sihanouks son, prins Chakrapong, och Sin Song, som före valet varit säkerhetsminister i SOC. De hörde till en grupp på drygt 30 CPP-kandidater som av partiet efter valet tvingades att avstå från sina mandat för att ersättas av lämpligare parlamentariker.⁵ De revolterade alltså mot CPP och hade antagligen uppmuntrats till det av Sihanouk, som såg det som en möjlighet för honom att ingripa, sätta stopp och vinna politisk prestige på detta. Det blev i så fall ett självmål, för utbrytningsförsöket misslyckades mycket snart och Hun Sen fick den största äran för regeringens seger.

En annan intressant maktförskjutning, där USA-intressen var involverade, skedde när Sar Kheng, som ända tills den nya regeringen hade bildats antogs leda en ung hårdför motståndarfalang till Hun Sen inom CPP, skaffade sig en ny position. Vare sig det var fråga om ett oförsiktigt uttalande av en enskild eller en ny politik, så gjorde USA aldrig verklighet av sitt hot att stöpa om koalitionen genom att köpa inflytelserika ledamöter i den nya nationalförsamlingen.

I november 1993 fick Sar Kheng en inbjudan till USA, varefter Sin Song bjöds in i februari 1994. Sar Kheng var officiellt inbjuden för att få kontakt med demokratins spelregler och fjärma honom från det vietnamesiska inflytandet... som man så lustigt uttryckte det, och Sin Song fick en privat inbjudan från en USA-senator som inte ville häva embargot mot Vietnam.

Dessa båda CPP-politiker har ofta med eller utan fog utpekats som ansvariga för våldshandlingar mot andra partier före valet. Genom inbjudan från USA rentvåddes de nu. Enligt pressuppgifter slog State Department fast att Sin Song inte berördes av något visumförbud i utlänningslagen. USA-tjänstemän hävdar att de inte har några bevis på att Sin Song varit direkt involverad i terroristverksamhet, även om Sin Song var före detta minister, inblandad som ledare i förra årets kortlivade utbrytningsförsök och organisatör för CPPs dödsskvadroner, samt att ovedersägliga bevis förelåg i början av 1993 på att Sin Song missbrukat sin ställning genom att sätta ihop skvadroner inom den hemliga polisen med uppgift att utföra mord bland och trakassera den politiska oppositionen, heter det från FNs undersökningspersonal, människorättsaktivister och funktionärer i oppositionspartierna. De båda CPP-politikerna rentvåddes alltså mer eller mindre uttalat av USA, men vill man vara cynisk kan man säga att de belönades för att ha organiserat våldshandlingar som gynnade USAs planer eftersom de underminerade alliansen mellan FUNCINPEC och CPP.

I USA var man allt annat än glad åt CPPs förmåga att bevara sin dominerande ställning i den nya koalitionen, och tycktes satsa på en ny häst i det partipolitiska spelet, när man gav sitt stöd åt Sar Kheng, som tidigare hade rykte om sig att tillhöra Chea Sims styvnackade kommunistfalang och var uttalad motståndare till Hun Sen, samt åt Sin Song, som sedan utbrytningsförsöket uppenbart hamnat i onåd hos Hun Sen. Samtidigt började Sar Kheng värva rådgivare bland ett antal akademiker från det liberaldemokratiska partiet som under flera år hade slagits mot den gamla PRK-regeringen vid den thailändska gränsen eller i exilen, särskilt i USA. 1995 hade Sar Kheng hos politiskt aktiva utlännningar i Phnom Penh förvandlats från hårdför kommunistisk terrorist till ett nytt hopp för demokratin gentemot den omedgörlige Hun Sen.

Röda khmererna olagligförklarade

Ett fortsatt tvistefrö partigrupperna emellan, kung Sihanouk inbegripen, var förhållandet till de

---

⁵ Detta medgav UNTACs regler enligt vilka man röstade på partierna, som kontrollerade urvalet av de vinnande kandidaterna.

Röda khmererna i PDK. Under valkampanjen hade CPP sagt ifrån att de skulle angripa och undanröja PDK militärt om man vann valet, under det att FUNCINPEC baserade sin kampanj på förhandlingar och en fredlig lösning, en politik som Sihanouk stödde. Efter valet och sedan en ny armé bildats, anammade regeringen med Ranariddhs fulla samtycke CPPs linje gentemot PDK, och i september 1993 skördade den nya sammanslagna krigsmakten till en början en rad framgångar på slagfältet. PDK överlevde dock och tillfogade i februari 1994 regeringsstyrkorna svidande nederlag. Krigshandlingarna fortsätter än idag och PDK kontrollerar fortfarande sina viktigaste fästena i norra och nordvästra Kambodja.

I november 1993 erbjöd Sihanouk PDK en roll i regeringen eller som hans särskilda rådgivare om de satte stopp för våldet, upplöste sin armé och överlämnade sitt territorium. I april 1994 föreslog han än en gång försoning, och i maj 1994 kom ett förslag om nyval för att få med PDK i nationalförsamlingen. Därigenom erbjöd han sig i praktiken att sätta sig över grundlagen och 1993 års val. För att kunna styra och ställa som på 60-talet behövde Sihanouk en koalition med så många stridande parter som möjligt, särskilt sedan FUNCINPEC under Ranariddh inlett ett intimt samarbete med Hun Sen. I en intervju för *Far Eastern Economic Review* i juni 1994 medgav Sihanouk att han var ute efter politisk makt och anklagade Hun Sen för att försöka stoppa honom. Detta föranledde ett långt offentligt svaromål från Hun Sen, där han tog avstånd dels från eftergifter gentemot PDK, dels från grundlagsändringar ägnade att ge Sihanouk större makt och som hade föreslagits av Sihanouks halvbror, prins Sirivudh, FUNCINPECs generalsekreterare och utrikesminister. I det kambodjanska samhället med dess politiska tradition, skulle Hun Sens djärva ställningstagande gentemot Sihanouk kunna betraktas som ett ousäktligt majestätsbrott.

Spänningarna ställdes på sin spets den 2 juli 1994, när prins Charkapong och Sin Song, som lett utbrytningsförsöket i juni 1993, anklagades för att ha gått i spetsen för ännu en komplott för att störta regeringen. På kungens och drottningens begäran tilläts Chakrapong lämna landet, men Sin Song och flera andra arresterades och rannsakades därefter. De flesta befanns skyldiga, men Sin Song rymde till Thailand. Detta andra kuppförsök övertygade säkert Hun Sen om att vissa prinsar, deras bundsförvanter och andra fiender på hemmaplan inte skulle sky några medel för att få honom ur vägen.

När det stod klart att det inte gick att krossa PDK och de Röda khmererna vägrade lägga ned vapnen och bara ställde upp på att gå med i den nya regeringen på sina egna extrema villkor, röstade regeringen den 7 juli 1994 igenom en lag, där PDK olagligförklarades. Kung Sihanouk, prins Sirivudh och Sam Rainsy gick emot. Sedan lagen gått igenom blev förhållandet mellan Rainsy, Sirivudh och regeringen allt mer ansträngda, och slutligen uteslöts de båda från nationalförsamlingen.

Kuppförsök och intriger

Ett annat exempel på misslyckad oppositionspolitik som påminner om 60-talet, är Sam Rainsy från FUNCINPEC, som efter valet utnämndes till finansminister. Han är utvandrare och son till Sam Sary som var inblandad i ett USA-stött kuppförsök mot Sihanouk år 1958, och levde fram till valet större delen av sitt vuxna liv i Frankrike. Både inom och utanför nationalförsamlingen har han fortsatt att angripa CPP och underförstått sitt eget FUNCINPEC och kört över koalitionen. Angreppen har riktats mot korruption, politisk förföljelse och politiken mot PDK. Han motsatte sig starkt att PDK olagligförklarades, och har liksom detta parti gjort Vietnam-hatet till en hjärtefråga i sin politiska propaganda. Till slut uteslöts han ur partiet i oktober 1994 av premiärminister Ranariddh, varefter nationalförsamlingen röstade för att han berövades sitt mandat.

Människorättsgrupper och tidningar i Väst har hävdad att uteslutningen av Sam Rainsy var olaglig och ett exempel på brott mot de mänskliga rättigheterna. Läget är dock allt annat än entydigt, och en god illustration till det kaos som råder i rättsväsendet.

Efter Rainsy-affären avgick prins Sirivudh, utrikesminister från juli 1993 till oktober 1994. Han hade nära kopplingar till Rainsy och hade också tillbringat största delen av sitt vuxna liv i Frankrike. På kvällen den 17 november 1995 sattes Sirivudh plötsligt i husarrest, flyttades under en kort tid till ett fängelse och sattes sedan i förvar på inrikesministeriet, anklagad för att ha hotat den andre premiärministern Hun Sen till livet. Därefter nåddes en utomrättslig uppgörelse mellan kung Sihanouk och andre premiärministern Hun Sen om att låta Sirivudh flytta till Frankrike och lova avstå från vidare politisk verksamhet. Sedermera fälldes Sirivudh i sin frånvaro för konspiration och olaga vapeninnehav och dömdes till tio års fängelse.

Hun Sen har dessutom all anledning att förmoda att kupper mot honom planeras. Strax efter valet ägde ett kupp försök rum, ytterligare ett kvävdes i sin linda år 1994, och en medlem i den kungliga familjen, prins Chakrapong, var inblandad i bägge. USA började uppvakta den konkurrerande CPP-falangen, trots att dess ledare Sar Kheng och Sin Song, som båda medverkat i Chakrapongs båda kupp försök, anklagades för det politiska våldet före valet. Under hela 1994 försökte kung Sihanouk medvetet undergräva Hun Sens ställning, till råga på allt till förmån för de Röda khmererna, och när Sirivudh-affären gick mot sin upplösning, skrev kungen ett märkbart inställsamt brev, där han antyder att de uttalanden som tillskrivits Sirivudh var allvarligt menade och att han kanske var inblandad i en större sammansvärjning.

Hun Sen uppträder i sina självsvåldigaste utspel i enlighet med gängse normer i kambodjansk politik, som han och flertalet kolleger lärt under Sihanouk på 60-talet och under 70-talets USA-stödda khmer-republik. Dessa normer blev först legitima när det slogs fast i de internationella förhandlingarna att Sihanouk skulle få komma tillbaka som kung eller statschef och sedan när Sihanouk försökte sy ihop en koalition som satte sig över valresultatet. Kambodjanska politiker handlar efter det enda mönster de känner till, och om Hun Sen ersattes av sina konkurrenter, skulle dessa uppträda likadant.

För ögonblicket håller alla partier på att se om sina positioner med sikte på nästa val, som enligt grundlagen ska äga rum år 1998. Till att börja med kan man undra om FUNCINPEC och CPP kommer att valsamverka eller gå till val som skilda och konkurrerande partier. Det blir ingen genuint flerpartisystem i Kambodja förrän partier bildas utanför byråkratin, med intressen utanför statsapparaten som är starka nog att utmana den sittande koalitionen. Sam Rainsys Khmer Nation Party tycks stå för en regelrätt opposition och kunde därvidlag bli ett första steg mot äkta pluralism, även om Rainsys förflutna och medlemmarna i partistyrelsen tyder på att detta parti inte kommer att företräda något egentligt skikt i det kambodjanska civilsamhället.

Pressfrihet utan ansvar

Kritiken mot den kambodjanska regeringen har tagit sikte på påstådd förföljelse mot pressen. Man har tagit upp fyra mord på journalister, varav tre år 1994 och ett i maj i år, stängda tidningar och åtal och böter mot utgivare för förtal. Sådana saker har förvisso skett, men sätts sällan in i sitt rätta sammanhang. Sedan 1993 råder större pressfrihet än någonsin tidigare. Den snabba utvecklingen och en nära nog total frihet att starta en tidning har inneburit att de flesta nya journalister saknar utbildning och varje begrepp om ansvarsfull journalistik. Deras skrivelser skulle alltsomoftast utgöra brott mot de lagar mot förtal, rasism och anstiftan till våld som gäller i västeuropeiska demokratier, och mycket antas ha publicerats enbart i syfte att svartmåla finansierarnas politiska motståndare.

Ibland har myndigheterna givetvis gått för långt. Det allvarligaste övertrampet är Hun Sens uttryckliga förståelse för att en tidningsredaktion plundrades av folk från ett av honom sponsrat landsbygdsutvecklingsprojekt, som upplevde att tidningen i fråga hade förtalat Hun Sen och deras by.

Också här gör suddig lagstiftning bilden oklar. UNTAC utfärdade sin egen brottsbalk, där förtal och anstiftan till vissa brott beivras, och i vissa fall stadgas fängelsestraff för journalister. Det var enligt denna lag som den nya kambodjanska regeringen under 1994-95 väckte åtal mot pressen. Den har nu ersatts av en ny presslagstiftning utan fängelsestraff. Följs den nya lagen, ska framtida åtal mot journalister alltså inte kunna leda till fängelsestraff. Det är dock fortfarande inte helt klart om UNTAC-lagen, som i sig inte är någon presslagstiftning, är ersatt och upphävd, eller om den fortfarande är i kraft jämsides med den nya presslagen. Trots myndigheternas stundtals hårdhänta reaktioner, får vi inte glömma att det idag råder större pressfrihet än någonsin tidigare efter Kambodjas självständighet 1954-55.

Nytänt vietnamhat

Det nytända och våldsamma Vietnam-hatet är ett av de mest oroväckande inslagen i den fria pressens bristande ansvarskänsla. Det nådde sin höjdpunkt under Pol Pots mördarregim, och efter 1979 tog PRK-SOC som första regering i det samtida Kambodja avstånd från Vietnam-fientlig chauvinism som grundval för kambodjansk nationalism och patriotism. I stället gynnade man aktivt vänskapen med Vietnam och med vietnameserna i Kambodja. Deras USA- och Kina-stödda motståndare i CGDK förde khmer-republikens och de röda khmerernas chauvinism vidare.

Vissa nyanlända utlänningar som tycks ha låtit sig duperas i förväg av utvandrade kambodjaners propaganda i USA och Frankrike, och som kanske också sympatiserar med USA-regeringens målsättningar, lade inte två strån i kors för att motverka det rasistiska återuppvaknandet. I en artikel om vietnameserna i Kambodja i det första numret av USA-ägda Phnom Penh Post intervjuas bara representanter för FUNCINPEC, BLDP och PDK, vars Vietnam-fientliga hållning var välkänd. Deras påståenden återgavs utan kommentarer, t ex: UNTAC känner inte till Kambodjas historiska realiteter, vietnamesernas närvaro var orsaken till kriget, vi måste återerövra vårt land från utländsk ockupation, vi kan helt enkelt inte umgås med dessa människor... vietnameserna är krigshetsare, problemet gäller ett kambodjanskt Kambodja, inte ett vietnamiserat med rätt för utlänningar att delta i val. Citaten härrör från BLDPs Ieng Mouly, FUNCINPECs Veng Sereyvuth och PDKs Khieu Samphan. Det förekom inga åsikter från kambodjaner eller utländska Kambodja-kännare som ser mera välvilligt på den khmer-vietnamesiska vänskapen.

Nu när den Vietnam-fientliga rasismen åter fått fotfäste i kambodjansk politik, anklagar utländska kritiker regeringen när vietnameser drabbas, men kritiserar samtidigt regeringen för ingripanden mot tidningar som underblåser rasism. Sam Rainsy, den utländska kolonins och pressens favoritdissident, är den allra högljuddaste Vietnam-hataren.

Otyglad marknads- och krigsekonomi

Motståndare till regeringen hävdar visserligen att denna bär ansvaret för de omfattande brotten mot de mänskliga rättigheterna, men dessa problem beror kanske snarare på en svag stat och följderna av en otyglad marknadsekonomi. Väpnade rån som ibland slutar med mord förekommer ofta både på landsvägar och inne i Phnom Penh. Sådana brott är ännu vanligare i gränsprovinser där trupper dragits samman för att slå tillbaka hotet från PDK. Dessa brott mot de mänskliga rättigheterna är en direkt följd av det fortsatta inbördeskriget, en ekonomi med alldeles för snåla

löner i den offentliga sektorn och avsaknad av statlig kontroll över vapeninnehav. De allra flesta klagomål från enskilda som kommer till människorättsorganisationernas kännedom gäller tvister kring jordägande på landsbygden, något som inte gått att undvika sedan man 1990 beslöt lämna tillbaka marker som alla varit i statens ägo efter 1975. Säkert utnyttjar redan besuttna eller inflytelserika människor sin ställning för att på olaglig väg lägga under sig ännu mer mark, något mycket vanligt i Kambodjas kapitalistiska grannländer.

Människorättsproblematiken beror till en del på domarkårens svaga ställning och avsaknaden av försvarsadvokater. När PRK inrättades år 1979, hade det tidigare rättsväsendet brutit samman och flertalet juridiskt utbildade människor hade försvunnit. Lovvärda ansträngningar gjordes under 80-talet för att inrätta nya domstolar, utbilda domare och stifta nya lagar. Vid UNTACs ankomst år 1992, avfärdades det mesta av allt detta som kommunistiskt, men de nya strukturer som kom till under UNTAC-perioden liknar i mycket PRKs.

Enligt människorättsaktivister är domarkåren inte oavhängig och korruptionen är legio. Må så vara, men en domare tjänar bara 30 dollar i månaden. De utländska frivilligorganisationerna och världspressen klagar hellre på det CPP-, det vill säga kommunist-styrda justitieministeriets påstådda kontroll över domarkåren än den orimligt låga lönenivå som kan tvinga en domare till korruption för att livnära sin familj.

Kvinnors ställning både bättre och sämre

När jag senast besökte Phnom Penh i december 1995, upptäckte jag att många utländska frivilligorganisationer och internationella organ kände oro över ett nytt problem, nämligen kvinnors och barns hårda villkor, något som de snarare ville se som en ett illvilligt verk av regeringen än följden av senare års objektiva ekonomiska och politiska förändringar.

På grund av den förändrade befolkningsstrukturen under DKs välde, med andra ord den onormalt höga dödligheten, särskilt bland männen, så rådde ett kvinnoöverskott i Kambodja år 1979, när PRK bildades. Detta överskott har uppskattats till 60 procent, men den senaste statistikens siffra på 52.2 procent är nog exaktare. Hur som helst har flera hushåll ett kvinnligt familjeöverhuvud än vad som var regel före kriget. Detta beror inte enbart på att män försvann under DK-styret, utan också på att det gamla landsbygdssamhället håller på att försvagas. Det har visat sig att hushållen i Phnom Penhs kåkstäder ofta leds av kvinnor, även om de lever ihop med den äkta mannen, och det är antagligen ofta fallet också på landsbygden, där de äkta männen under långa tider är borta för att tjäna ihop extrainkomster, vanligtvis i städerna. Även många militärhushåll torde i praktiken ledas av hustrun.

Oavsett en socialistisk ideologi som lade tonvikten på jämställdhet mellan könen, så tvingades PRK att ägna kvinnan mer uppmärksamhet. Hennes arbetskraft behövdes, och det fanns på den tiden fler barndaghem, även vid fabrikena, än före 1975 och efter 1991. Antalet förskolor har minskat från 689 1985-86 till 203 1993-94. På landsbygden fick fattiga kvinnor och änkor en viss trygghet hos de Solidaritetsgrupper som arbetade i statsjordbruken, men efter 1989, då marknadsekonomin infördes och odlingsmark såldes ut, har dessa kvinnor fått det sämre.

Därutöver erbjöd PRK flera kvinnor möjlighet till ansvarsposter i politik, förvaltning och näringsliv än de kunnat få före kriget. Ett antal kvinnor satt på ministerposter och ledde provinser och distrikt, där kvinnor förr lyst med sin frånvaro, och på lägre nivåer i statsförvaltningen fanns det kvinnor i över en tredjedel av tjänsterna. I industrin hade det funnits många kvinnliga arbetare redan på 60-talet, men under PRK-regeringen började de klättra upp i ledande positioner. Utländska frivilligorganisationer som är med och bygger upp nya by-organisationer noterar i dag att kvinnor som skolats i PRKs kvinnoförbund är de aktivaste och mest värtaliga

debatttagarna.

I den nya kungliga regeringen som bildades efter 1993 års val, fanns det inte en enda kvinnlig minister. Till och med statens särskilda kvinnosekretariat stod under ledning av en man, en post som tilldelats FUNCINPEC vid fördelningen av ämbeten inom koalitionen. I mars 1996 omvandlades sekretariatet till ministerium, och en kvinnlig minister utsågs.

En ny familje- och äktenskapsbalk antogs under PRK-regeringen år 1989, och den är fortfarande i kraft. Lagen förbjuder månggifte, vilket var lagligt i Kambodja före 1975, och ger båda parter samma rättigheter vid skilsmässa. Skilsmässoförfarandet är dock mycket långsamt, och det krävs tre förlikningsförsök hos kommun-, distrikts- och provinsmyndigheterna, vilket kan vara till nackdel för kvinnor som inte har någon alternativ bostad. Lagen stadgar om underhåll till frånskild hustru och barn, men dessa har blivit helt värdelösa sedan den inhemska valutan förlorat köpkraft efter omläggningen till en kapitalistisk marknadsekonomi.

Oenighet om kvinnors behov

De flesta bedömare är eniga om att våld i hemmet har ökat med marknadsekonomi och nedrustningen av PRKs sociala trygghetsnät. I slutet av förra året rasade utländska frivilligorganisationer över det faktum att en undersökningsgrupp efter sex månaders studier i Phnom Penh (med en befolkning på över en halv miljon) och tre provinser, hade lyckats hitta 50 fall där kvinnor miss-handlats. Dessvärre kopplade man detta till en påstådd inneboende chauvinism i det kambodjanska samhället, och inte till den sociala trygghetens sammanbrott.

Utlänningar i Kambodja ser i allmänhet kvinnomisshandel, våldtäkter och prostitution som de största problemen, under det att kvinnor som haft arbete under hela 80-talet framhåller fattigdom, analfabetism, hälsoproblem och arbetslöshet som de främsta svårigheterna. Kvinnomisshandel och prostitution har givetvis ett direkt samband med fattigdom och brist på utbildning och våldtäkter tycks förekomma i direkt anslutning till stridsområden med stora skaror odisciplinerade soldater och poliser.

Kvinnan verkar missgynnas i utbildningsväsendet. På låg- och mellanstadiet går det nästan lika många pojkar som flickor (45 procent), men på högstadiet krymper flickornas andel till cirka 33 procent, för att sedan ytterligare minska till 23 procent på lärarhögskolor och den språkvetenskapliga institutionen, 12-15 procent på universitetet och läkarutbildning, och mindre än 1 procent på arkitektur-, el-, hydrologi- och ekonomilinjerna liksom inom juridiken. Detta är delvis en följd av en gammal tradition som har återuppväckts efter 1991. Många föräldrar anser att flickor ska bli hemmafruar och mödrar, de behöver bara lära sig läsa och skriva nödtorftigt, och ska helst gifta sig strax efter puberteten. Flickorna pressas också att stanna hemma och vårda åldrande föräldrar.

Flickor som inte kommer från rika familjer har svårare att komma in på högskolorna, som alla ligger i Phnom Penh, även om de har stöd från föräldrarna, eftersom passande bostäder saknas. Manliga studenter får bo gratis i buddhist-klostren, men en flicka som inte kan hyra rum privat, får avstå från högre utbildning.

De flesta typiska kvinnoproblem är i sista hand kopplade till utbildning och sysselsättning, som i sin tur hänger intimt samman med landets ansträngda ekonomi. Lyckligtvis är det också den nya kvinnoministern Mu Sohcuas syn på saken.

I en intervju efter utnämningen räknade hon upp följande prioriteringar: utbildning och hälsovård för alla, särskilt trygghet för mödrar, det vill säga tillgång till primärhälsovård där man förebygger hiv/aids och könssjukdomar, möjlighet till ekonomisk utveckling med mera. Slutligen

måste vi också ta upp tillgången till rättslig hjälp... Två månader senare sade hon: Jag har fyra prioriteringar, nämligen att trygga jämställdhet i utbildningen, jämlika möjligheter i den ekonomiska utvecklingen och fri tillgång till hälsovård och rättslig hjälp.

Sexuellt utnyttjande av barn ny företeelse

Vad gäller barnens situation är alla ense om att sexuellt utnyttjande av barn och barnhandel, som förr var mycket sällsynta företeelser, nu ökar i rask takt. Detta är ännu ett exempel på nedgången efter PRK. Kambodja har undertecknat FNs barnkonvention och regeringen har i samarbete med UNICEF antagit ett Program för barn och kvinnor i Kambodja, handlingsplan för 1996-2000. En del bestämmelser i barnkonventionen krockar emellertid med kambodjanska sedvänjor. En UNICEF-expert noterade till exempel i en intervju i december 1995 att barn har inga självklara rättigheter i det traditionella khmer-samhället, där föräldrarna ofta ser barnen som sin egendom och där föräldrarna har full bestämmanderätt över sina barns tillvaro. Paragrafer som garanterar barn självständighet gentemot familjen, till exempel paragraf 12, som ger barnet rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla angelägenheter som berör barnet, paragraf 13, om rätten att söka, få och meddela all slags information och tankar, eller paragraf 16, där det stadgas att inget barn ska utsättas för godtycklig eller orättmätig inblandning i hans eller hennes privatliv... krockar med kambodjanska moralbegrepp. Varje försök från statens sida att ingripa direkt i familjeangelägenheter för att genomdriva dessa paragrafer skulle leda till uppror och anklagelser mot regeringen för att tillämpa de röda khmerernas principer.

Rätten till social trygghet och socialförsäkringar förefaller vara en utopi, inte bara på grund av den bankruttmässiga ekonomin, utan därför att socialförsäkringar är bland det första som offras i den extrema marknadsekonomi som har tvingats på Kambodja.

De mycket kännbara problem som Kambodja lider av inom välfärd och mänskliga rättigheter, korrruptionen och den bristfälliga demokratin är en direkt följd av att Kambodja tvingats till alltför snabba politiska förändringar som landet och politikerna inte var redo att tackla.

För att avhjälpa alla dessa problem krävs statligt ingripande av rättviseskäl och för att upprätthålla en grundläggande levnadsstandard. En god grund lades under PRKs regeringstid, då staten kontrollerade de viktigaste delarna av ekonomin. Utländska institutioner som verkligen engagerat sig för Kambodjas utveckling, borde inte bara gnälla om korrruption och bristande politisk pluralism och sjunga den fria marknadens lov, utan också hjälpa Kambodja att stärka sina statliga institutioner, så att dessa kan se till att inhemska resurser frigörs och utländskt bistånd blir till gagn för hela samhället. I stället för att stirra sig blinda på de grundlagsparagrafer som talar om formell demokrati, borde de uppmärksamma andra paragrafer som kräver att staten vidmakthåller utbildning, kultur och social trygghet.

Michael Vickery
School of Humanities, University Sains Malaysia